

REPUBLIKA SLOVENIJA
ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI

Priloga posebnega poročila

Izzivi pri vzgoji in izobraževanju romskih otrok in
mladostnikov

Priloga posebnega poročila

Izzivi pri vzgoji in izobraževanju romskih otrok in mladostnikov

Ljubljana, oktober 2025

Kazalo vsebine

1	ROMI V SLOVENIJI.....	4
1.1	Ocene o številu Romov v Sloveniji.....	5
1.2	Prisotnost in položaj Romov skozi čas.....	7
1.3	Položaj Romov danes.....	8
2	PRAVNO VARSTVO ROMOV NA PODROČJU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA.....	12
2.1	Nacionalna pravna ureditev.....	13
2.2	Nacionalni strateški dokumenti.....	18
2.3	Mednarodna pravna ureditev.....	20
3	PREGLED RAZISKAV V SLOVENIJI.....	32
4	PREGLED MEDNARODNIH RAZISKAV.....	42
5	PREGLED PRIPOROČIL NADZORNIH MEHANIZMOV ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV IN SVETA EVROPE.....	48
5.1	Organizacija združenih narodov.....	48
5.2	Svet Evrope.....	55
6	PRIPOROČILA ZAGOVORNIKA NAČELA ENAKOSTI V ZVEZI Z ROMI NA PODROČJU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA.....	59
7	PRIPOROČILA VARUHA ČLOVEKOVIH PRAVIC V ZVEZI Z ROMI NA PODROČJU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA.....	64

1 ROMI V SLOVENIJI

Romska skupnost v Sloveniji vključuje etnične skupine Romov in Sintov. Poimenovanje »Romi« se uporablja kot splošen izraz za to raznoliko skupnost, saj gre za mednarodno priznan izraz, ki ga je leta 1971 sprejel prvi svetovni kongres Romov. Pred tem so za te skupine uporabljali poimenovanje Cigani.

Sporočilo Evropske komisije Evropskemu parlamentu in Svetu Evropske unije *Unija enakosti: strateški okvir EU za enakost, vključevanje in udeležbo Romov* iz leta 2020 navaja, da uporaba izraza »Romi« kot krovnega izraza zajema širok spekter različnih ljudi romskega porekla in jih navaja.¹ Namen poenotenja pod imenom »Romi« je bil krepitev identiteto in solidarnost različnih romskih skupin ter poudariti skupne kulturne, jezikovne in zgodovinske značilnosti. Poimenovanje je tudi odraz prizadevanj za enakopravnost in priznanje romske skupnosti v širši družbi.

V tem posebnem poročilu se je Zagovornik namenoma osredotočil na vprašanje izzivov Romov, ne pa celotne romske skupnosti, ki vključuje tudi Sinte.² V nadaljevanju se tudi besedna zveza »pripadniki romske skupnosti« nanaša na Rome.

¹ To so Romi, Sinti, Kaléji, Romaničali in Bojaši/Rudari. Izraz zajema tudi skupine, kot so Aškali, Egipčani, Jeniši, Domi, Lomi, Romi in Abdali, pa tudi potujoče populacije, vključno z etničnimi Travellers (»popotniki«) ali osebami, imenovanimi z upravnim izrazom »Gens du voyage« (»ljudje potovanja«), ter osebe, ki se identificirajo kot Cigani, ne da bi se zanikale njihove posebne značilnosti.

Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=celex%3A52020DC0620>.

² Ustavni in zakonski termin romska skupnost ima namreč objektivno vsebino in vključuje tako Rome kot Sinte (ki se sicer medsebojno lahko dojemajo kot etnično in jezikovno različni), kot to izhaja tudi iz sklepa Ustavnega sodišča RS v zadevi U-I-134/07. Romska skupnost je torej širši pojem in ga ne gre enačiti s skupnostjo Romov. Enako velja za jezik romske skupnosti.

1.1 Ocene o številu Romov v Sloveniji

Od skupaj ocenjenih 10 do 12 milijonov Romov, kolikor naj bi jih živel v Evropi, jih v Evropski uniji (EU) živi približno 6 milijonov. Gre za največjo etnično manjšino v EU.

Podatki iz leta 2002,³ ki jih je Statistični urad Republike Slovenije (SURS) zbral med popisom prebivalstva, veljajo v Sloveniji za zadnje uradne podatke o številu ljudi, ki so se opredelili kot Romi.

Po teh podatkih je bilo v Sloveniji 3.246 Romov, največ v Jugovzhodni Sloveniji (1.074) in Pomurju (989). Občine z najvišjim številom Romov so bile Maribor (613), Novo mesto (562), Murska Sobota (439), Ljubljana (218), Puconci (137), Kočevje (127), Šentjernej (98) in Metlika (90). Romski jezik je ob tem istem popisu kot materni jezik navedlo 3.834 oseb. Podatki popisa iz leta 1991 kažejo, da se je za Rome opredelilo 2.259 prebivalcev oziroma približno 30 odstotkov manj kot leta 2002.

Ti podatki niso skladni s podatki centrov za socialno delo (CSD) in podatki nekaterih organizacij romske skupnosti. Po podatkih teh virov naj bi bilo Romov v Sloveniji vsaj dvakrat toliko, kot se jih je opredelilo v popisu leta 2002.⁴

Nekatere organizacije romske skupnosti navajajo, da naj bi v Sloveniji živel med 7.000 do 10.000 Romov, druge, da naj bi jih bilo približno 12.000.⁵ Po ocenah CSD iz leta 2009 naj bi bilo Romov 10.743, pri čemer podatek za Ljubljano ni bil dostopen.⁶ Največ Romov naj bi živel v Murski Soboti (3.500) in v Mariboru (3.000).

³ Statistični urad Republike Slovenije (2002). Rezultati Popisa 2002.

Dostopno na: https://www.stat.si/popis2002/si/rezultati_slovenija_prebivalstvo_dz.htm.

⁴ Narat, T., Lebar, L., Kovač, N., Kobal Tomc, B. (2014). Prisilne poroke romskih deklic. Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/SIFOROMA-3/Prisilne-poroke-romskih-deklic.pdf>.

⁵ Romski akademski klub. Projekt »RomaSam«.

Dostopno na: <http://www.romasam.eu/o-romski-skupnosti/>.

⁶ Urh, Š. (2009). Etnično občutljivo socialno delo z Romi. Univerza v Ljubljani. Fakulteta za socialno delo.

Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-VMTQFKSS/97973d67-853f-4d5d-8a1e-354d105d9b63/PDF>.

Iz sprejetih podrobnih področnih programov, strategij ali akcijskih načrtov občin je razvidno, da naj bi v jugovzhodni Sloveniji v naslednjih občinah živel:

- v mestni občini Novo mesto po ocenah občine skupno približno 1.138 Romov,⁷
- v občini Brežice približno 181,⁸
- v občini Krško približno 365,⁹
- v občini Trebnje približno 350,¹⁰
- v občini Škocjan približno 320,¹¹
- v občini Ribnica približno 220,¹²
- v občini Črnomelj približno 849¹³ in
- v občini Ivančna Gorica, v edinem romskem naselju, približno 13 Romov, nekaj družin pa tudi izven naselja, razpršeno po občini.¹⁴

V severovzhodni Sloveniji naj bi v naslednjih občinah živel:

- v mestni občini Murska Sobota več kot 1.100 Romov,¹⁵
- v občini Lendava približno 270,¹⁶
- v občini Dobrovnik pa približno 33.¹⁷

⁷ Strategija za Rome v Mestni občini Novo mesto za obdobje 2022–2030.

Dostopno na: <https://prostor.novomesto.si/mma/-/2022071111040183/> (str. 7).

⁸ Strategija reševanja romske tematike v Občini Brežice 2022–2030.

Dostopno na:

<file:///C:/Users/majam/Downloads/Strategija%20re%C5%A1evanja%20romske%20tematike%20veljavna%208.7.2022.pdf> (str. 13).

⁹ Strategija reševanja romske problematike v Občini Krško za obdobje 20180–2022.

Dostopno na: <https://www.krsko.si/DownloadFile?id=313089> (str. 5).

¹⁰ Nabor ukrepov za Rome v občini Trebnje za obdobje 2022–2030.

Dostopno na:

https://www.trebnje.si/media/uploads/2022_VSEBINSKE%20STRANI/ODGD/NABOR%20UKREPOV%20ZA%20ROME%20V%20OBCINI%20TREBNJE%20V%20OBDOBJU%202022-2030.pdf (str.2).

¹¹ Strategija reševanja romske problematike v Občini Škocjan za obdobje 2023–2030+.

Dostopno na: http://www.lex-localis.info/files/860c5f5d-6133-42fd-8532-0c377a92ce6a/3830165127915170000_18_1%20Strategija%20reševanja%20romske%20tematike%20vObcini%20Skocjan%202023-2030_v2.pdf (str. 8).

¹² Program ukrepov za reševanje položaja romske skupnosti v Občini Ribnica za obdobje od 2024-2029.

Dostopno na: <https://ribnica.si/DownloadFile?id=738419> (str. 6).

¹³ Program ukrepov za Rome v Občini Črnomelj za obdobje 2022–2026.

Dostopno na:

https://crnomelj.si/mma/program_ukrepov_sprejet_sept_2022.pdf/2024100808551864/?m=1728370518 (str. 2).

¹⁴ Akcijski načrt Občine Ivančna Gorica za vključevanje pripadnikov romske skupnosti na območju občine Ivančna Gorica v širšo družbeno skupnost.

Dostopno na: <https://ivancna-gorica.si/DownloadFile?id=654833> (str. 5-6).

¹⁵ Akcijski načrt za razvoj romske skupnosti v Mestni občini Murska Sobota za obdobje 2023–2030.

Dostopno na: https://murska-sobota.si/sites/default/files/2023-05/akcijski_nacrt_za_razvoj_romske_skupnosti_v_moms.pdf (str. 6-7).

¹⁶ Akcijski načrt Občine Lendava za vključevanje pripadnikov romske skupnosti na območju občine Lendava v širšo družbeno skupnost za obdobje 2021–2027.

Dostopno na: <https://lendava.si/DownloadFile?id=366430> (str. 4).

¹⁷ Akcijski načrt: Razvoj romske skupnosti Občine Dobrovnik.

Dostopno na: <https://dobrovnik.si/DownloadFile?id=638579> (str. 7).

1.2 Prisotnost in položaj Romov skozi čas

Romi so na območju današnje Slovenije prisotni že od 15. stoletja, s pogostejšimi omembami od 17. stoletja naprej. Njihova prisotnost je zgodovinsko povezana z različnimi selitvami: v severovzhodni del so prišli z območja današnje Madžarske, v jugovzhodni del z območja današnje Hrvaške, na Gorenjsko pa so se naselili Sinti z območja današnje Avstrije.¹⁸

V času Avstro-ogrske so protiromski odloki in zakoni zaostriili odnose med Romi in domačini, kar je povečalo revščino in izolacijo Romov. Omejevali so jim selitve in lastništvo konj, da bi jih spremenili v davkoplačevalce in vojake.

V drugi polovici 19. stoletja se je uveljavil t. i. biološki determinizem, ki je postavil temelje za kasnejšo ideologijo čistih ras in privedel do preganjanja Romov med nacizmom.¹⁹

V 19. in 20. stoletju so zaradi selitev z Balkana in kasnejših vojn nastopili novi migracijski valovi.²⁰

Gospodarske in politične spremembe v 20. stoletju so poslabšale položaj Romov, ki so jih drugi prebivalci vse bolj dojemali skozi lastne predsodke.²¹ V začetku 20. stoletja so se organizirale vaške straže, saj je veljalo prepričanje, da Romi ogrožajo javni red in vrednostni sistem.²² Po razpadu Jugoslavije leta 1991 so mnogi Romi izgubili delo v industriji, kar je vodilo v več revščine in družbene izključenosti.

¹⁸ Repič, J. (2002). Obstočnost romskih etničnih skupin kot posledica kontinuitete odnosov med Romi in okoliškimi prebivalci. Glasnik S.E.D. 42/3 2002, str. 28-34.

¹⁹ Prav tam.

²⁰ Prav tam.

²¹ Prav tam.

1.3 Položaj Romov danes

Romi se pogosto soočajo s slabim družbenim položajem in premoženjskim stanjem oziroma z revščino.²³

To ugotavlja tudi Odbor Organizacije združenih narodov (OZN) za otrokove pravice, ki je še posebej zaskrbljen, ker število otrok, ki živijo v revščini, v Sloveniji narašča, da so otroci manjšinskih skupin, zlasti romski, revnejši od otrok večinskega prebivalstva, in da večina romskega prebivalstva še vedno živi ločeno od večinskega prebivalstva v izoliranih naseljih ob robu večjih mest, kjer so življenjski pogoji pod minimalno življenjsko ravno ter kjer ni urejen dostop do osnovnih življenjskih dobrin, kot so zdrava pitna voda in ustrezne sanitarije.²⁴

Tudi Agencija EU za temeljne pravice (FRA) navaja, da »Romi v EU zajemajo nesorazmerno velik delež posameznikov, ki jih prizadeneta revščina in socialna izključenost.«²⁵ Revščina se med Romi prenaša z generacije na generacijo in se spreminja že v kulturo revščine.²⁶ Zlasti tisti, ki živijo v romskih naseljih, se soočajo z družbeno izključenostjo.

Oceno socio-ekonomskega položaja Romov otežuje pomanjkljivost obstoječih statističnih podatkov o revščini in pomanjkanje poglobljenih podatkov o revščini Romov, saj ustanove ne beležijo etničnosti prejemnikov socialne pomoči. Veljajo le splošne ocene, kot je ta, da večina Romov prejema socialne transferje in da je približno en odstotek Romov zaposlen.²⁷

Na voljo je več strokovnih virov, ki omogočajo poglobljeno razumevanje socioloških in antropoloških vidikov življenja Romov v Sloveniji.

Družina jim predstavlja temeljno socialno enoto in jim nudi varnost in podporo. Družine so velike, tesno povezane in vključujejo širše sorodstvo. Bolj ko se Romi počutijo nesprejete v širšem okolju, težje se ločijo od skupnosti. To potrjujejo primeri zakonskih parov, ki so se vrnili v romska naselja zaradi diskriminacije pri iskanju stanovanja. Med pozitivne družbene norme v romskih družinah sodijo predvsem pomen družinske skupnosti, odnos do otrok, medsebojna skrb in tesna povezanost skupnosti.

²³ Zaviršek, D., Djoković, N., Radešić, L., Meden, K., Đogić, K. in Kožman, M. (2019). Romske družine: priročnik za razumevanje etične prakse v socialnem delu in drugih pomagajočih poklicih v podporo slovenskim Rominjam in Romom. Društvo MOZAIK – društvo otrok.

Dostopno na: <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-X9LIMKMB/542c4a38-b62f-4a80-9e21-75b30d2cbd00/PDF>.

²⁴ Odbor OZN za otrokove pravice (2013). Sklepne ugotovitve o združenem tretjem in četrtem rednem poročilu Republike Slovenije, ki jih je odbor sprejel na svojem triinšestdesetem zasedanju (27. maj–14. junij 2013).

Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/clovekove-pravice/porocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah/212cdbc79/Sklepne-ugotovitve-k-tretjemu-in-cetrtemu-porocilu-Slovenije-o-izvajanju-Konvencije-o-otrokovih-pravicah.pdf>.

²⁵ Agencija EU za temeljne pravice (2016). Druga raziskava o manjšinah in diskriminaciji v Evropski uniji. Romi – izbrani rezultati.

Dostopno na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_sl.pdf (str. 9).

²⁶ Zaviršek, D., Djoković, N., Radešić, L., Meden, K., Đogić, K. in Kožman, M. (2019). Romske družine: priročnik za razumevanje etične prakse v socialnem delu in drugih pomagajočih poklicih v podporo slovenskim Rominjam in Romom. Društvo MOZAIK – društvo otrok.

Dostopno na: <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-X9LIMKMB/542c4a38-b62f-4a80-9e21-75b30d2cbd00/PDF>.

²⁷ Prav tam.

Negativne ali škodljive družbene norme v romskih družinah vključujejo prakse, ki povzročajo dolgotrajno škodo prizadetim in se pogosto prenašajo iz generacije v generacijo. Primeri teh praks vključujejo prekomerno zaščitništvo do otrok, zanemarjanje otrok in prisiljevanje otrok, zlasti deklic, v gospodinjstva opravila in skrb za druge otroke, zgodnje in dogovorjene »poroke«. Te prakse so pogosto povezane z revščino, nizko izobrazbo in patriarhalnimi odnosi.²⁸

Otroci iz romskih družin se pogosto soočajo z različnimi oblikami neenakosti. V šolah so večkrat opredeljeni kot intelektualno ovirani in izpostavljeni segregaciji.²⁹ Prisotna je tudi visoka brezposelnost, kar je deloma posledica diskriminatornih praks na trgu dela.³⁰

Romska skupnost ima v Sloveniji status »etnične skupnosti«, ki se razlikuje od statusa »narodne skupnosti«, kot ga imata italijanska in madžarska narodna skupnost. Zaščita obeh narodnih skupnosti vključuje posebno zaščito, politične pravice in pravico do zastopanja na državni in lokalni ravni. Pravna zaščita romske skupnosti je manj obsežna in temelji na kulturni identiteti in socialnih ukrepih, brez enakega političnega priznanja in zastopanja. Romom so zagotovljeni določeni zaščitni ukrepi.

Romska skupnost je v javnosti pogosto prikazana skozi stereotipe, ki poudarjajo njihovo »drugačnost« v načinu življenja, družinski strukturi in socialnih prejemkih, ob tem pa jih povezujejo tudi z negativnimi vedenji in odnosom do večinske skupnosti. Izključenost Romov je tako pogosto vidna v lokalnih okoljih, kjer živijo, kar vpliva na šolanje, zaposlovanje in širšo vključenost.³¹

Socialna izključenost Romov, ki je tudi posledica omejenega dostopa do virov, se kaže na izobraževalni, ekonomski, družbeni in politični ravni. Konkretnije, kaže se v doseženi izobrazbeni stopnji, ekonomskem položaju, družbeni moči, stopnji vključenosti v politično odločanje ipd.

V Sloveniji mnogi Romi še vedno živijo v neustreznih bivalnih razmerah.³² Čeprav Vlada RS ocenjuje, da se situacija izboljšuje, mnogi med njimi nimajo dostopa do ustrezne komunalne ureditve, vključno z dostopom do čiste pitne vode. Slabo zdravstveno stanje, ki je med Romi posledica več dejavnikov, kot so revščina, neustrezne bivalne razmere, omejen dostop do zdravstvenih storitev in pomanjkanje informacij o zdravju, pomembno vpliva tudi na možnosti otrok za vključevanje in uspešno sodelovanje v izobraževanju.

²⁸ Prav tam.

²⁹ Segregacija je izraz za obliko sistemske diskriminacije, pri kateri predpisi, dejanja ali opustitve sistematično ločujejo posameznike ali skupine na podlagi njihovih osebnih okoliščin (npr. etnična pripadnost). Pri šolstvu se lahko kaže kot nameščanje otrok manjšin v ločene razrede ali šole, kar omejuje njihov dostop do kakovostnega izobraževanja in polne participacije v družbi.

³⁰ Prav tam.

³¹ Žnidarec Demšar, S., Urh, Š. (2005). Izključujoči mehanizmi vključevanja Romov. V: Krek, J. (2005). Če ne boš priden, te bomo dali Slovencem. Ljubljana. Mirovni inštitut. Str. 36-51.

³² Glej npr. redna letna poročila Varuha človekovih pravic Republike Slovenije, Posebno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije o bivanjskih razmerah Romov na območju jugovzhodne Slovenije (2012), poročilo Amnesty International Slovenije Vzoredna življenja (2011), elaborat Strokovne skupine za reševanje prostorske problematike romskih naselij Prostorski problemi romskih naselij v Sloveniji (2010), zbornik Nacionalnega inštituta za javno zdravje Javnozdravstveni pristopi, namenjeni romski etnični skupnosti v Sloveniji in letna poročila Vlade RS.

Dostopno na:

<https://www.varuh-rs.si/porocila-projekti/publikacije-gradiva/letna-porocila-priporocila-dz-odzivna-porocila-vlade/>,

Poleg tega pomanjkanje zdravstvene pismenosti v družinah pomeni, da starši težje prepoznajo pomen rednega obiskovanja vrtca in šole ter morebitne posebne potrebe otroka, povezane z njegovim zdravjem ali razvojem. Ti vplivi utrjujejo začarani krog izključenosti in povečujejo tveganje za socialno in izobraževalno prikrajšanost romskih otrok.³³

Zagovornik na podlagi lastnih raziskav ugotavlja, da romska skupnost ni notranje homogena, ampak obstajajo velike razlike med regijami in tudi znotraj regij med naselji.

Novembra 2022 je izvedel kvalitativno raziskavo z metodo fokusnih skupin.³⁴ Namen je bil dobiti vpogled v izzive Romov na področju vzgoje in izobraževanja. Sodelujoči v raziskavi so ocenili, da so v splošnem v boljšem položaju Romi v severovzhodni Sloveniji, ki so po njihovih opažanjih in izkušnjah bolj vključeni v večinsko družbo.

Udeleženci fokusne skupine so povedali, da naj bi imeli Romi v jugovzhodni Sloveniji slabše bivalne razmere in da naj bi med njimi obstajala precejšnja razslojenost. Po njihovih besedah so nekatera romska naselja bolj komunalno opremljena in urejena, medtem ko v drugih prebivalci še vedno živijo v zasilnih bivališčih. Opozorili so tudi na razlike znotraj samih družin – nekateri so izpostavili, da naj bi bogatejše, vplivnejše družine izkoriščale revnejše. Glede nasilja so udeleženci izrazili mnenje, da gre pogosto za stereotip, ki ga ima del javnosti o Romih. Vendar pa so nekateri med njimi povedali, da naj bi bilo nasilje v določenih družinah prisotno že od otroštva. Poročali so tudi o primerih dobrega sobivanja med romsko skupnostjo in večinskim prebivalstvom, a so poudarili, da se to pogosto doseže tako, da Romi zanikajo svoje poreklo in kulturo. Ob tem so izrazili prepričanje, da se večinski del družbe premalo zaveda svoje odgovornosti pri reševanju t. i. »romske problematike«.

Stanje sta na podlagi dolgoletnih izkušenj pri vsakodnevnem delu z Romi v romskem naselju v enem od člankov predstavili strokovnjakinji iz Novega mesta in Trebnjega. Koordinatorica programov in projektov Društva za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto je v pogovoru za enega od slovenskih medijev povedala:

»Ravnanja Romov niso kulturno pogojena, kot radi verjamemo. Gre za značilnosti deprivilegiranih, segregiranih, getoiziranih ljudi. Seveda se v takšnih okoljih razrašča kriminal, ker je to žal strategija preživetja.«³⁵

https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/posebna_porocila/POSEBNO_POROCILO_ROMI_-_maj_2012_-_za_splet.pdf,
https://www.amnesty.si/media/uploads/files/vzporedna_zivljenja.pdf,
https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Publikacije/8c3a902c0a/prostorski_problemi_romskih_naselij_elaborat.pdf,
https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/07/javnozdravstveni_pristopi_romi.pdf in
<https://www.gov.si teme/romska-skupnost/>.

³³ Javnozdravstveni pristopi, namenjeni romski etnični skupnosti v Sloveniji (2018). Nacionalni inštitut za javno zdravje.

Dostopno na: https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/07/javnozdravstveni_pristopi_romi.pdf.

³⁴ Podrobnejše informacije o raziskavi v podpoglavju o raziskavah.

³⁵ Rupnik Ženko, V. (2. 9. 2024). Integracija v getu? To je tako, kot da bi se na suhem učili plavanja. *Dnevnik*. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/novice/slovenija/integracija-v-getu-to-je-tako-kot-da-bi-se-na-suhem-ucili-plavanja-2689899/>.

Strokovna delavka, ki je delovala v programih socializacije in integracije Romov v romskem naselju Vejar v Trebnjem, na Osnovni šoli Trebnje pa tudi kot romska pomočnica, je glede dobrih odnosov in zaupanja poudarila:

»Treba se je usesti in se pogovoriti z njimi kot človek s človekom. V očeh vam vidijo, ali jih gledate kot sočloveka ali kot Roma.«³⁶

³⁶ Prav tam.

2 PRAVNO VARSTVO ROMOV NA PODROČJU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

Položaj Romov urejajo nacionalni in mednarodni dokumenti, ki temeljijo na človekovih pravicah. Te so neodtujljive, medsebojno povezane in enako pomembne, zato varstvo pravic Romov vključuje usklajeno upoštevanje različnih predpisov, vključno s konvencijami Organizacije združenih narodov, Sveta Evrope in prava EU.

Pravica do izobrazbe je temeljna človekova pravica, ki vsakomur, ne glede na narodnost, raso ali etnično poreklo, spol, družbeni položaj, premoženjsko stanje ali druge osebne okoliščine, omogoča enake možnosti za osebni in poklicni razvoj. Kakovostno izobraževanje posameznikom daje potrebna znanja in veščine za polno vključitev v družbo, prispeva k zmanjševanju neenakosti in h krepitvi socialne pravičnosti. Država mora zato zagotoviti dostopno, vključujočo in kakovostno izobraževanje za vse.

Pravica do izobraževanja in do izobrazbe, skladno s svojimi zmožnostmi in potenciali, ter do poklicnega in nadaljnjega usposabljanja vključuje brezplačno obvezno osnovno šolanje. To je hkrati dolžnost staršev in otrok. Ustava RS in mednarodne konvencije, ki jih je ratificirala Slovenija, opredeljujejo pravico do izobraževanja in do izobrazbe kot pravico pozitivnega statusa. To državo zavezuje, da to spoštuje, varuje in omogoča njeno polno in enako uresničevanje za vse. Pri tem je dolžna zagotoviti polno uživanje te pravice postopoma in upoštevati načelo enakih možnosti, zlasti za tiste, ki so v izobraževanju najbolj zapostavljeni. Pri tem mora uporabiti vse razpoložljive vire.

Mednarodne konvencije³⁷ zahtevajo, da je izobraževanje usmerjeno v celostni razvoj osebnosti ter spoštovanje človekovih pravic in svoboščin. Izobraževanje mora krepiti otrokovo kulturno identiteto, jezik in vrednote, spoštovanje staršev ter ga pripravljati na odgovorno življenje v svobodni družbi, temelječi na razumevanju, miru, strpnosti, enakosti in prijateljstvu med narodi, etničnimi in verskimi skupinami. Države so dolžne načrtovati, razvijati in izvajati ustrezne politike za uresničevanje teh ciljev.

³⁷ Npr. Konvencija o otrokovih pravicah, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Konvencija proti diskriminaciji v izobraževanju itd.

2.1 Nacionalna pravna ureditev

Varstvo pred diskriminacijo je ena izmed temeljnih človekovih pravic, ki jo utemeljuje 14. člen **Ustave Republike Slovenije** (Ustava RS).³⁸

14. člen Ustave RS (enakost pred zakonom)

V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino.

Vsi so pred zakonom enaki.

Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD)³⁹ v **1. členu** določa, da je varstvo pred diskriminacijo zagotovljeno posameznikom, ne glede na njihove osebne okoliščine, med katerimi so tudi etnična pripadnost, rasa, spol, jezik družbeni položaj in premoženjsko stanje.

1. člen (namen in vsebina zakona)

(1) Ta zakon določa varstvo vsakega posameznika in posameznice (v nadaljnjem besedilu: posameznik) pred diskriminacijo ne glede na spol, narodnost, raso ali etnično poreklo, jezik, vero ali prepričanje, invalidnost, starost, spolno usmerjenost, spolno identiteto in spolni izraz, družbeni položaj, premoženjsko stanje, izobrazbo ali katero koli drugo osebno okoliščino (v nadaljnjem besedilu: osebna okoliščina) na različnih področjih družbenega življenja, pri uresničevanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin, pri uveljavljanju pravic in obveznosti ter v drugih pravnih razmerjih na političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem, civilnem ali drugem področju.

(2) S tem zakonom se kot samostojen državni organ na področju varstva pred diskriminacijo ustanovi zagovornik oziroma zagovornica načela enakosti (v nadaljnjem besedilu: zagovornik) ter določijo njegove naloge in pooblastila.

(3) Varstvo pred diskriminacijo velja tudi za pravne osebe, ki jih opredeljuje pravni red Republike Slovenije, če se okoliščine, ki bi lahko bile podlaga za diskriminacijo, po vsebini lahko nanašajo na te osebe.

(4) Ta zakon opredeljuje in prepoveduje diskriminacijo, določa organe in ukrepe za spodbujanje enakega obravnavanja, določa položaj in pristojnosti zagovornika, postopek pri zagovorniku v primeru ugotavljanja obstoja diskriminacije in posebnosti pravnega varstva diskriminiranih oseb.

³⁸ Ustava Republike Slovenije. Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a.

Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=USTA1>.

³⁹ Zakon o varstvu pred diskriminacijo. Uradni list RS, št. . 33/16 in 21/18 – ZNOrg.

Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO7273>.

ZVarD v 2. členu med zavezanci za zagotavljanje varstva pred diskriminacijo oziroma enakega obravnavanja navaja državne organe, lokalne skupnosti, nosilce javnih pooblastil ter pravne in fizične osebe. Varstvo pred diskriminacijo je zagotovljeno na različnih področjih družbenega življenja, med katere sodi tudi področje vzgoje in izobraževanje.

2. člen
(uporaba zakona)

(1) Ta zakon zavezuje državne organe, lokalne skupnosti, nosilce javnih pooblastil ter pravne in fizične osebe, ki morajo na vseh področjih oblastnega odločanja, delovanja v pravnem prometu in pri drugem svojem delovanju oziroma ravnanju v razmerju do tretjih oseb zagotavljati varstvo pred diskriminacijo oziroma enako obravnavanje vseh oseb, zlasti v zvezi:

- s pogoji za dostop do zaposlitve, samozaposlitve in poklica, vključno z izbirnimi merili in pogoji zaposlovanja, ne glede na vrsto dejavnosti in na vseh ravneh poklicne hierarhije, vključno z napredovanjem,
- z dostopom do vseh oblik in do vseh ravni karijerne orientacije in svetovanja, poklicnega in strokovnega izobraževanja in usposabljanja, nadaljnjega poklicnega usposabljanja in preusposabljanja, vključno z delovno prakso,
- z zaposlitvenimi pogoji in pogoji dela, vključno s prenehanjem pogodbe o zaposlitvi in plačami,
- s članstvom in vključevanjem v organizacijo delavcev ali delodajalcev ali v vsako organizacijo, katere člani opravljajo določen poklic, vključno z ugodnostmi, ki jih zagotavljajo take organizacije,
- s socialno zaščito, vključno s socialno varnostjo in zdravstvenim varstvom,
- s socialnimi ugodnostmi,
- z vzgojo in izobraževanjem,
- z dostopom do dobrin in storitev, ki so na voljo javnosti, vključno s stanovanji, in preskrbo z njimi.

(2) Posebni zakoni lahko podrobneje določijo ravnanja, ki pomenijo diskriminacijo in določijo sankcije zanje na svojem področju veljavnosti.

(3) Ne glede na določbe drugih zakonov se uporabljajo določbe tega zakona, če so za diskriminirano osebo ugodnejše.

Pravica do izobraževanja, opredeljena v Ustavi RS, zagotavlja enake možnosti za vse in prispeva k zmanjševanju neenakosti. Država mora zagotoviti dostopno, kakovostno in vključujoče izobraževanje, tudi za romsko skupnost. **Ustava RS v 57. členu** določa **brezplačno obvezno osnovno izobraževanje**.

57. člen Ustave RS
(izobrazba in šolanje)

Izobraževanje je svobodno.

Osnovnošolsko izobraževanje je obvezno in se financira iz javnih sredstev.

Država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo.

Država v **63. členu Ustave RS** prepoveduje spodbujanje neenakopravnosti in nestrpnosti.

63. člen Ustave RS

(prepoved spodbujanja k neenakopravnosti in nestrpnosti ter prepoved spodbujanja k nasilju in vojni)

Protiustavno je vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti.

Protiustavno je vsakršno spodbujanje k nasilju in vojni.

V **65. členu Ustave RS** je romska skupnost priznana kot etnična skupnost, za katero zakonodaja določa posebne pravice.

65. člen Ustave RS

(položaj in posebne pravice romske skupnosti v Sloveniji)

Položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon.

Komentar Ustave RS iz leta 2019⁴⁰ glede posebnih pravic romske skupnosti pojasnjuje, da gre pri tem za t. i. pozitivno diskriminacijo, posebne pravice, ki naj bi jih manjšinska etnična skupnost potrebovala, da bi sploh lahko bila enakopraven del družbe.

Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1)⁴¹ ureja položaj in opredeljuje področja posebnih pravic romske skupnosti v RS, pristojnost državnih organov in organov samoupravnih lokalnih skupnosti za njihovo izvajanje ter sodelovanje predstavnikov romske skupnosti pri uresničevanju njihovih pravic in obveznosti. ZRomS-1 kot področja, kjer država zagotavlja posebne pravice za Rome, določa izobraževanje, kulturo, zaposlovanje, urejanje prostora in varstvo okolja, zdravstveno in socialno varstvo, obveščanje in soodločanje v javnih zadevah.

3. člen

Republika Slovenija zagotavlja uresničevanje posebnih pravic na področju izobraževanja, kulture, zaposlovanja, urejanja prostora in varstva okolja, zdravstvenega in socialnega varstva, obveščanja in soodločanja v javnih zadevah, ki se nanašajo na pripadnike romske skupnosti, s tem zakonom, drugimi zakoni, podzakonskimi akti in akti samoupravnih lokalnih skupnosti ter s posebnimi programi in ukrepi državnih organov ter organov samoupravnih lokalnih skupnosti.

⁴⁰ Avbelj, M. (ur., 2019). Komentar Ustave Republike Slovenije. Nova Gorica. Evropska pravna fakulteta.

⁴¹ Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji. Uradni list RS, št. 33/07.

Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO4405>.

4. člen

(1) Republika Slovenija ustvarja pogoje za vključevanje pripadnikov romske skupnosti v sistem vzgoje in izobraževanja, zagotavlja pogoje za dvig izobrazbene ravni pripadnikov romske skupnosti in ustrezno štipendijsko politiko.

(2) Na področju trga dela in zaposlovanja Republika Slovenija namenja posebno skrb spodbujanju zaposlovanja, poklicnemu izobraževanju in usposabljanju pripadnikov romske skupnosti.

(3) Republika Slovenija spodbuja ohranjanje in razvoj romskega jezika ter kulturno, informativno in založniško dejavnost romske skupnosti.

(4) Vlada Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: vlada) enkrat letno poroča Državnemu zboru Republike Slovenije o uresničevanju obveznosti iz prejšnjih odstavkov in iz 5. člena tega zakona.

ZRomS-1 predstavlja splošni zakonski okvir, medtem ko so konkretne posebne pravice urejene v področni zakonodaji, npr. s področja izobraževanja, lokalne samouprave, volitev in volilne pravice, regionalnega razvoja, financiranja občin in kulture.

Država je zavezana ustvarjati pogoje za vključevanje Romov v izobraževalni sistem in dvig njihove izobrazbene ravni. Posebne pravice Romov so na področju izobraževanja opredeljene v več zakonih, kot so **Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja** (ZOFVI),⁴² **Zakon o vrtcih** (ZVrt)⁴³ in **Zakon o osnovni šoli** (ZOsn).⁴⁴ V skladu z **novelo ZOsn-L**,⁴⁵ ki je začela veljati 16. 7. 2025 (in v povezavi s 6. členom Zakona o varstvu osebnih podatkov), je zdaj zagotovljena podlaga, da osnovne šole v soglasju s starši zbirajo tudi podatek o pripadnosti romski skupnosti. Osnovna šola bo v skladu z zakonom te podatke uporabljala za namen vzpodbujanja in zagotavljanja enakega obravnavanja, enakih možnosti in zajamčenih posebnih pravic Romov.

ZOFVI določa pripravo programov za izobraževanje Romov in zagotavlja financiranje učbenikov ter učil. ZVrt in ZOsn določata posebne normative in standarde za vključevanje romskih otrok v izobraževalni sistem. Prav tako država zagotavlja dodatna sredstva za vzgojo in izobraževanje Romov.

Zakonodaja na področju srednješolskega in višješolskega izobraževanja ne vsebuje posebnih določb za Rome.

⁴² Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr., 25/17 – ZVaj, 123/21, 172/21, 207/21, 105/22 – ZZNŠPP, 141/22, 158/22 – ZDoh-2AA in 71/23).

Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO445>.

⁴³ Zakon o vrtcih. Uradni list RS, št. 100/05 – uradno prečiščeno besedilo, 25/08, 98/09 – ZIUZGK, 36/10, 62/10 – ZUPJS, 94/10 – ZIU, 40/12 – ZUJF, 14/15 – ZUUJFO, 55/17 in 18/21.

Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO447>.

⁴⁴ Zakon o osnovni šoli. Uradni list RS, št. 81/06 – uradno prečiščeno besedilo, 102/07, 107/10, 87/11, 40/12 – ZUJF, 63/13, 46/16 – ZOFVI-K, 76/23, 16/24 in 54/25.

Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO448>.

⁴⁵ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli. Uradni list RS, št. 54/25.

Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2025-01-2215>.

Izobraževanje odraslih in vseživljenjsko učenje ureja **Zakon o izobraževanju odraslih** (ZIO-1),⁴⁶ ki določa, da se pri uresničevanju javnega interesa na področju izobraževanja odraslih spodbuja vključevanje ranljivih skupin, vključno z Romi, v izobraževanje odraslih in vseživljenjsko učenje.

Izobraževanje Romov je povezano tudi z drugimi pravicami, kot so pravica do enakega obravnavanja, socialne varnosti in rabe jezika. To zahteva celosten pristop k odpravljanju socialne izključenosti in revščine, kot izhaja iz Evropske socialne listine.

V prilogi k posebnemu poročilu so predstavljena dosedanja priporočila Zagovornika in Varuha v zvezi z Romi na področju vzgoje in izobraževanja.

⁴⁶ Zakon o izobraževanju odraslih. Uradni list RS, št. 6/18, 189/20 – ZFRO in 16/24 – ZOsn-K.
Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO7641>.

2.2 Nacionalni strateški dokumenti

Med strateškimi dokumenti na nacionalni ravni sta na področju vzgoje in izobraževanja Romov ključna **Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2021–2030** (NPUR 2021–2030)⁴⁷ in **Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2021–2030** (Strategija VIZ 2021–2030).⁴⁸

NPUR 2021–2030 temelji na ZRomS-1 in je tretji vladni program po vrsti, ki vsebuje cilje in ukrepe za izboljšanje položaja Romov. Poudarja regionalne razlike, predvsem med jugovzhodno Slovenijo, kjer se ocenjuje, da so razmere slabše, in Prekmurjem, kjer so življenjski pogoji Romov boljši. Poudarja potrebo po lokalno usmerjenih ukrepih ter večji aktivnosti lokalnih skupnosti, posebej v jugovzhodnem delu države. Ključni cilji so: povečanje vključenosti romskih otrok v predšolsko vzgojo, zmanjšanje osipa v osnovnih šolah in spodbujanje nadaljnjega izobraževanja ter usposabljanja za vključitev na trg dela. Pri tem je sodelovanje med različnimi ustanovami, kot so vrtci, šole, centri za socialno delo, nevladne organizacije in lokalne skupnosti, nujno.

Področje vzgoje in izobraževanja Romov je edino področje, ki ima posebno strategijo.

Strategija VIZ 2021–2030 gradi na prejšnjih strategijah iz let 2004 in 2011. Gre za celovit pristop k izobraževalnim in socialnim težavam romske skupnosti v Sloveniji.

Osredotoča se na zgodnje vključevanje romskih otrok v izobraževalni sistem, s poudarkom na predšolski vzgoji vsaj dve leti pred osnovno šolo, kar izboljšuje jezikovno znanje in samopodobo otrok. Predvideva brezplačne krajše programe vrtcev, posodobitev nacionalnega kurikulumata ter prilagojene programe za otroke s posebnimi potrebami.

Vključuje ukrepe za povečanje vključenosti v osnovno in srednješolsko izobraževanje, izboljšanje učnega uspeha ter zmanjšanje osipa. Vključuje podporo pri učenju slovenskega jezika, usposabljanje učiteljev in romske pomočnike.

Predvideva vzpostavitev večnamenskih centrov za podporo romskim otrokom in njihovim družinam ter poudarja medsektorsko sodelovanje in prilagoditve ukrepov glede na potrebe. Za srednješolsko izobraževanje se osredotoča na povečanje vključenosti romskih dijakov, vseživljenjsko učenje in vključevanje v višje izobraževanje, hkrati pa zahteva dodatno usposabljanje pedagoških delavcev o kulturnih značilnostih romske skupnosti.

Zajema tudi sistemske ukrepe, ki jih sofinancira država, kot so programi dopolnilnega izobraževanja za otroke Rome, subvencioniranje učbenikov ter posebni normativi za vzgojo in izobraževanje romskih otrok.

⁴⁷ Vlada Republike Slovenije je 23. decembra 2021 na podlagi 6. člena ZRomS-1 sprejela NPUR 2021–2030. Pred tem sta bila sprejeta že dva vladna programa ukrepov, in sicer za obdobje 2010–2015 in 2017–2021. Veljavni program ukrepov in tudi oba pretekla programa so dostopni na: <https://www.gov.si/teme/romska-skupnost/>.

⁴⁸ Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje. Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2021–2030.

Dostopno na:

<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.gov.si%2Fassets%2Fministrstva%2FMIZS%2FSRI%2FRomi%2FStrategija-VIZ-Romov-2021-2030.docx&wdOrigin=BROWSELINK>.

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji⁴⁹ iz leta 2011 določa usmeritve za razvoj izobraževalnega sistema, Strategija razvoja Slovenije 2030⁵⁰ iz leta 2017 pa predvideva doseganje kakovostnega in trajnostnega izobraževanja.

Resolucija o Nacionalnem programu izobraževanja odraslih 2022–2030 (ReNPIO22–30)⁵¹ določa cilje za povečanje vključenosti odraslih v vseživljenjsko učenje, vključno z Romi.

Na področju jezikovne politike je osrednji strateški dokument **Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025** (ReNPJP21–25),⁵² ki spodbuja tudi ohranjanje romskega jezika in kulture ter krepitev dvojezičnosti. ReNPJP21–25 v posebnem poglavju glede jezikov italijanske in madžarske narodne skupnosti, romske skupnosti, različnih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljenskih skupnosti v RS navaja, da se na podlagi ZRomS-1 spodbuja ohranjanje in razvoj romskega jezika in kulture. Glavni cilj v okviru tega poglavja je promocija dvojezičnosti oziroma večjezičnosti in raznojezičnosti.

Med ukrepi so navedene dejavnosti za ozaveščanje o pomenu znanja in ohranjanja maternega jezika ter o prednostih dvojezičnosti, dejavnosti za odpravljanje predsodkov glede dvojezičnosti, dejavnosti za odpravljanje predsodkov glede romskega jezika, dejavnosti za razvoj in preizkušanje pristopov ter usposabljanje strokovnih delavk in delavcev za krepitev večjezične in medkulturne zmožnosti (tudi z uvajanjem pluralističnih pristopov k učenju in poučevanju jezikov in kultur), promocija izvajanja izbirnega predmeta »romska kultura« in vzpostavitev učenja romskega jezika ter zagotavljanje publikacij v romskem jeziku v šolskih knjižnicah vzgojno-izobraževalnih zavodov, v katerih se šolajo.

⁴⁹ Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (2011).

Dostopno na: http://pefprints.pef.uni-lj.si/1195/1/bela_knjiga_2011.pdf.

⁵⁰ Strategije razvoja Slovenije 2030 (2017).

Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MKRR/Strategija-razvoja-Slovenije-2030/Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf.

⁵¹ Resolucija o Nacionalnem programu izobraževanja odraslih v RS za obdobje 2022–2030 Uradni list RS št. 49/22.

Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=RESO138>.

⁵² Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025. Uradni list RS, št. 94/21.

Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=RESO123>.

2.3 Mednarodna pravna ureditev

V nadaljevanju sledi povzetek ključnih mednarodnih aktov, ki se nanašajo na obveznosti države glede izobraževanja Romov.

Organizacija združenih narodov

Temeljni akt s področja človekovih pravic je leta 1948 v Parizu sprejeta **Splošna deklaracija človekovih pravic**.⁵³ Ta sicer ni pravno zavezujoča, vendar predstavlja podlago za druge mednarodnopravne instrumente o človekovih pravicah, katerih del so tudi pravice manjšin, torej tudi Romov.

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (MPESKP),⁵⁴ ki velja v Sloveniji od leta 1992, poudarja pravice do dela, socialne varnosti, zdravja in izobraževanja. Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice (Odbor MPESKP)⁵⁵ je v svojem zadnjem poročilu za Slovenijo leta 2014 opozoril⁵⁶ na marginalizacijo Romov v izobraževanju, visoko stopnjo osipa in nizke učne dosežke romskih otrok ter priporočil izboljšanje dostopa do izobraževanja in spremljanje podatkov o diskriminaciji.

Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah (MPDPP),⁵⁷ ki prav tako velja v Sloveniji od leta 1992, ščiti temeljne človekove pravice, kot so svoboda izražanja in združevanja, ter prepoveduje diskriminacijo. Odbor za človekove pravice (Odbor MPDPP)⁵⁸ je po obravnavanem tretjem poročilu Slovenije leta 2016 ugotovil,⁵⁹ da se v Sloveniji romska skupnost sooča s predsodki in diskriminacijo, zlasti na področju izobraževanja, zdravstva in zaposlovanja. Izpostavil je problem razlikovanja med avtohtonimi in neavtohtonimi Romi ter priporočil odpravo diskriminacije in izboljšanje življenjskih razmer Romov.

⁵³ Splošna deklaracija človekovih pravic.

Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZEZ/Dokumenti/multilateral/mednarodno-pravo/Splosna-deklaracija-clovekovih-pravic.pdf>.

⁵⁴ Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>.

⁵⁵ Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cescr>.

⁵⁶ Sklepne ugotovitve glede drugega periodičnega poročila Slovenije.

Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/clovekove-pravice/porocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah/8ddcd1eeda/Sklepne-ugotovitve-za-drugo-porocilo-Slovenije-o-izvajanju-MPESKP.pdf>

⁵⁷ Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>.

⁵⁸ Odbor za človekove pravice.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr/introduction-committee>.

⁵⁹ Sklepne ugotovitve glede tretjega periodičnega poročila Slovenije Odbora za človekove pravice.

Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/clovekove-pravice/porocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah/8523b02938/Sklepne-ugotovitve-za-tretje-porocilo-Slovenije-o-izvajanju-MPDPP.pdf>.

Konvencija o otrokovih pravicah (KOP),⁶⁰ ki je prav tako v veljavi od leta 1992, zahteva enakopraven dostop do izobraževanja za otroke, vključno z romskimi. Odbor za otrokove pravice (Odbor KOP)⁶¹ je državo v zvezi z vzgojo in izobraževanjem Romov predvsem opozoril na majhno vključenost romskih otrok v predšolske programe, visok osip in stereotipe v učnih gradivih. Priporočil je izboljšanje financiranja izobraževanja in vključevanje romskih otrok v izobraževalni sistem.⁶²

Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (ICERD),⁶³ ki je v Sloveniji začela veljati leta 1991, zavezuje države k odpravi rasne diskriminacije in izboljšanju vključevanja Romov v izobraževanje. **Odbor za odpravo rasne diskriminacije (Odbor ICERD)**⁶⁴ je opozoril na marginalizacijo Romov, visok osip in omejen dostop do kakovostnega izobraževanja ter priporočil učinkovitejše izvajanje nacionalnih programov za Rome.⁶⁵

Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (CEDAW),⁶⁶ ki velja v Sloveniji od leta 1991, se osredotoča na odpravo diskriminacije žensk. Odbor za odpravo diskriminacije žensk⁶⁷ za Slovenijo ugotavlja visoko stopnja osipa med romskimi deklicami in prisotnost zgodnjih in prisilnih porok med romskim prebivalstvom. Priporočil je predvsem oblikovanje programov za preprečevanje teh praks in izboljšanje izobraževanja romskih deklic.⁶⁸

⁶⁰ Konvencija o otrokovih pravicah.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>.

⁶¹ Odbor za otrokove pravice. Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc>.

⁶² Tretje in četrto poročilo Odbora za otrokove pravice Sloveniji.

Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/clovekove-pravice/porocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah/212cdbcc79/Sklepne-ugotovitve-k-tretjemu-in-cetrtemu-porocilu-Slovenije-o-izvajanju-Konvencije-o-otrokovih-pravicah.pdf>.

⁶³ Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial>.

⁶⁴ Odbor za odpravo rasne diskriminacije.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cerd>.

⁶⁵ Sklepne ugotovitve o osmem do enajstem periodičnem poročilu Slovenije.

Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/clovekove-pravice/porocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah/0501ffb838/Sklepne-ugotovitve-za-osmo-do-enajsto-porocilo.pdf>.

⁶⁶ Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>.

⁶⁷ Odbor za odpravo diskriminacije žensk.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw>

⁶⁸ Sklepne ugotovitve o sedmem periodičnem poročilu Slovenije.

Dostopno na:

<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.gov.si%2Fassets%2Fministrstva%2FMZZ%2FDokumenti%2Fmultilateral%2Fclovekove-pravice%2Fporocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah%2FSklepne-ugotovitve-k-sedmemu-porocilu.docx&wdOrigin=BROWSELINK>.

Konvencija proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali ponižujočim kaznim ali ravnanju (CAT),⁶⁹ ki v Sloveniji velja od leta 1993,⁷⁰ prepoveduje mučenje in kruto ravnanje. Odbor proti mučenju (Odbor CAT)⁷¹ je izrazil zaskrbljenost glede nasilja nad romskimi otroki v izobraževalnih ustanovah in opozoril na pomanjkanje podatkov o tem ter priporočil izboljšanje dostopa Romov do izobraževanja in drugih osnovnih storitev.⁷²

Tudi posebni poročevalec OZN, ki je Slovenijo obiskal v času od 5. do 13. aprila 2018, je v svojem poročilu⁷³ med drugim izpostavil težave Romov v Sloveniji na področju izobraževanja in vključevanja v šolski sistem.

Posebni poročevalec OZN za pravice v zvezi z uživanjem varnega, čistega, zdravega in trajnostnega okolja⁷⁴ je v svojem poročilu opozoril na slabe razmere na Dolenjskem. Mnoge romske družine nimajo dostopa do varne pitne vode, ustreznih sanitarij ter priključkov na električno omrežje. Takšni pogoji po mnenju poročevalca odražajo diskriminacijo Romov. To škodi romskim otrokom, saj posega v njihovo pravico do izobraževanja. Sloveniji je priporočil, naj vsem romskim naseljem zagotovi pitno in sanitarno vodo.

V zadnjem (tretjem) krogu **Univerzalnega periodičnega pregleda** o uresničevanju človekovih pravic v Republiki Sloveniji⁷⁵ je Slovenija glede položaja Romov prejela večje število priporočil in jih večinoma sprejela, s čimer je izkazala pripravljenost in zavzetost za njihovo uresničitev. Nekaj priporočil se nanaša tudi na izboljšanje dostopa Romov do izobraževanja. Gre za meddržavni nadzorni mehanizem za spremljanje uresničevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, v katerem sodelujejo vse države članice OZN.⁷⁶

⁶⁹ Konvencija proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali ponižujočim kaznim ali ravnanju.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>.

⁷⁰ Zakon o ratifikaciji konvencije proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju. Uradni list RS, št. 24/93. Mednarodne pogodbe št. 7/93.

Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO740>.

⁷¹ Odbor proti mučenju.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cat>.

⁷² Sklepne ugotovitve o četrtem rednem poročilu Slovenije.

Dostopno na:

<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.gov.si%2Fassets%2Fministrstva%2FMZEZ%2FDokumenti%2Fmultilateral%2Fclovekove-pravice%2Fporocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah%2FSklepne-ugotovitve-k-cetrtemu-porocilu-Slovenije-o-izvajanju-Konvencije-proti-mucenju.docx&wdOrigin=BROWSELINK>.

⁷³ Poročilo posebnega poročevalca za vprašanja manjšin o njegovem obisku v Sloveniji.

Dostopno na: <https://digitallibrary.un.org/record/3792008>

⁷⁴ Poročilo posebnega poročevalca OZN za pravice v zvezi z uživanjem varnega, čistega, zdravega in trajnostnega okolja.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc5233add2-visit-slovenia-report-special-rapporteur-issue-human-rights>.

⁷⁵ Stanje človekovih pravic v Republiki Sloveniji je bilo v okviru Univerzalnega periodičnega pregleda tretjič pregledano 12. 11. 2019 na 34. zasedanju Delovne skupine za Univerzalni periodični pregled.

Odločitev Vlade Republike Slovenije o 157 priporočilih, ki jih je Republika Slovenija prejela, je dostopno na:

<https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2020/02/Odlocitev-Vlade-Republike-Slovenije-o-157-priporocili1.pdf>.

⁷⁶ V letu 2024 je Zagovornik za potrebe izvedbe četrtega kroga Univerzalnega periodičnega pregleda Republike Slovenije Uradu visokega komisarja za človekove pravice poslal svoj informativni dokument. V njem je podal svoje ugotovitve in zaznane glavne težave na področju razvoja človekovih pravic, s poudarkom na varstvu pred diskriminacijo in zagotavljanjem enakih možnosti v Sloveniji. Nekaj od njih se nanaša tudi Rome v Sloveniji.

Generalna skupščina Združenih narodov je leta 2015 sprejela **Agendo za trajnostni razvoj do leta 2030**⁷⁷, ki predstavlja globalni akcijski načrt. Poudarja pomen izobraževanja za doseg globalnih ciljev, vključno z enakopravnim dostopom do izobraževanja za ranljive skupine, kot so Romi.

Konvencija proti diskriminaciji v izobraževanju,⁷⁸ ki velja v Sloveniji od leta 1991, zavezuje države k zagotavljanju vključujočega, brezplačnega in pravičnega izobraževanja brez diskriminacije.

Priporočila nadzornih mehanizmov OZN so predstavljena v prilogi k posebnemu poročilu.

Svet Evrope

Svet Evrope (SE) je leta 1950 sprejel **Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin**,⁷⁹ ki ščiti temeljne pravice vseh prebivalcev držav članic. Konvencija je ustanovila Evropsko sodišče za človekove pravice, kamor lahko posamezniki vložijo pritožbo ob kršitvah njihovih pravic. Sodbe sodišča so zavezujoče, njihovo izvajanje pa nadzoruje Odbor ministrov SE.

Pomemben je tudi **Protokol št. 12 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin**,⁸⁰ ki prepoveduje diskriminacijo in zagotavlja enakopravno uživanje vseh zakonskih pravic.

Evropska komisija proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) v poročilu iz leta 2019⁸¹ ugotavlja visoko stopnjo osipa romskih učencev ter prekomerno zastopanost romskih otrok v šolah s prilagojenim programom. Priporoča posebne ukrepe za izboljšanje izobraženosti Romov ter spodbujanje enakih možnosti pri zaposlovanju. Priporoča tudi spremembo zakonodajne ureditve sveta romske skupnosti, ki naj postane bolj reprezentativen in učinkovit.

ECRI v **Priporočilu 13 o boju proti anticiganizmu in diskriminaciji Romov**⁸² iz leta 2020 priporoča, da države ustavijo segregacijo v šolah in nadlegovanje romskih otrok ter stereotipizacijo, odstranijo ovire za enako vključenost v izobraževanje in zagotovijo dostop do predšolske vzgoje, vzpostavijo šolske mediatorje med starši in šolo, poskrbijo za znanje uradnega jezika romskih otrok in hkrati spodbujajo gojenje romskega jezika, kulture in zgodovine.

⁷⁷ Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030.

Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/razvojno-sodelovanje/publikacije/Agenda_za_trajnostni_razvoj_2030.pdf.

⁷⁸ Konvencija proti diskriminaciji v izobraževanju.

Dostopno na: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-against-discrimination-education?hub=70224#item-2> in https://pisrs.si/mednarodniAkt?id=MA2827_1999.

⁷⁹ Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Dostopno na: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_SLV.

⁸⁰ Protokol št. 12 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO5585>.

⁸¹ Poročilo Evropske komisije proti rasizmu in nestrpnosti o Sloveniji.

Dostopno na: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-slovenia-slovenian-translation-/168094caff>.

⁸² Priporočilo 13 o boju proti anticiganizmu in diskriminaciji Romov.

Dostopno na: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee>.

Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin (OKVNM)⁸³ iz leta 1995 je ena pomembnejših na področju varstva manjšin in zahteva ukrepe držav za spodbujanje poznavanja kultur in jezikov manjšin ter priporoča izobraževanje v njihovih jezikih.

Podobno **Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih (ELRMJ)**⁸⁴ spodbuja rabo manjšinskih jezikov v javnem življenju, še posebej v izobraževalnem sistemu. Slovenija je ob ratifikaciji ELRMJ izrecno navedla, da prevzema obveznosti tudi v delu, ki se nanaša na romski jezik, vendar nadzorni mehanizem nad izvajanjem ELRMJ državi priporoča, da bolj ambiciozno in odločno čimprej razvije poučevanje romskega jezika in kulture na vseh ustreznih ravneh ter v ta namen zagotovi tudi ustrezno opremljenost učiteljev za učenje romskega jezika.

Poročilo Komisarja SE za človekove pravice iz leta 2017⁸⁵ izpostavlja težave romskih otrok pri dostopu do izobraževanja v Sloveniji. Navaja tudi pomanjkanje podatkov, diskriminacijo, segregacijo in socialno-ekonomskimi ovire. Priporoča izboljšanje dostopa do predšolskega izobraževanja in ukinitve segregacije v šolah.

Konvencija o preprečevanju in boju proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini (Istanbulska konvencija)⁸⁶, ki jo je Slovenija ratificirala leta 2015, vključuje tudi zaščito romskih žensk in deklic pred nasiljem. Skupina strokovnjakov za ukrepanje proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini (skupina GREVIO)⁸⁷ priporoča izboljšanje dostopa do storitev zaščite ter ozaveščanje romskih skupnosti o njihovih pravicah in razpoložljivih storitvah.

Evropska socialna listina⁸⁸ dodatno zagotavlja pravice na področju izobraževanja, vključuje pravice do brezplačnega izobraževanja in posebne ukrepe za invalide ter priseljence s stalnim prebivališčem. Listina zagotavlja tudi pravice družin, še posebej ranljivih skupin, kot so enostarševske in romske družine.

⁸³ Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin.

Dostopno na: http://www.svetevrope.si/sl/dokumenti_in_publikacije/konvencije/157/index.html.

⁸⁴ Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih.

Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2000-02-0084>.

⁸⁵ Poročilo Komisarja za človekove pravice Sveta Evrope po njegovem obisku v Sloveniji od 20. do 23. marca 2017.

Dostopno na: <https://rm.coe.int/report-on-the-visit-to-slovenia-from-20-to-23-march-2017-by-nils-muizn/1680730405>.

⁸⁶ Konvencija o preprečevanju in boju proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini. Uradni list RS, št. 1/15.

Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO6703>.

⁸⁷ Več informacij o skupini strokovnjakov GREVIO je dostopnih na: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio>.

⁸⁸ Evropska socialna listina.

Dostopno na:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168048b059>

Leta 2023 je odbor ministrov sprejel **Izobraževalno strategijo Sveta Evrope 2024–2030**,⁸⁹ ki poudarja ključno vlogo izobraževanja pri spodbujanju demokracije, človekovih pravic in vladavine prava. Strategija sicer ne omenja posebej Romov, vendar so njena splošna načela pomembna za izboljšanje izobraževalnih možnosti (tudi) romskih učencev. Spoštovanje različnih jezikov in kultur ter prilagoditev izobraževalnih politik dejanskim potrebam učencev omogoča boljšo podporo. Strategija opozarja na nujnost podpore marginaliziranim učencem, kar je ključno za zmanjšanje predčasnega opuščanja šolanja in izboljšanje dostopa do kakovostnega izobraževanja. Spodbuja večjezičnost in večjezične pristope pri pouku, ki lahko romskim učencem pomagajo pri razvoju jezikovnih kompetenc. Poudarja tudi socialno odgovornost izobraževanja, ki krepi povezave med šolami in lokalnimi skupnostmi ter olajša vključevanje romskih družin v izobraževalni proces. S prilagoditvijo metodologij in individualno podporo lahko romski učenci dosežejo boljše rezultate.

Strategija ponuja okvir, ki ga države članice lahko uporabijo za razvoj nacionalnih politik, namenjenih podpori marginaliziranim skupinam, vključno z Romi. Pri implementaciji na nacionalni ravni je pomembno upoštevati potrebe romske skupnosti, kot so dostop do predšolske vzgoje, zmanjšanje razlik v doseženem znanju in spodbujanje kulturno občutljivega poučevanja.

Leta 2020 je bil sprejet **Strateški akcijski načrt Sveta Evrope za vključevanje Romov in potujočih skupin (2020–2025)**,⁹⁰ ki poudarja večplasten pristop k izboljšanju dostopa do izobraževanja in kakovosti za romske in potujoče skupnosti ter ga povezuje s širšimi cilji enakosti in vključevanja. V zvezi s področjem izobraževanja ugotavlja, da so glavne težave na tem področju nevpisovanje otrok v šolo, zgodnje opuščanje šolanja, neredno obiskovanje pouka in segregacija v šolah. Slednja je opredeljena kot pomemben dejavnik, ki ovira izobraževalne rezultate, in je obsojena kot huda oblika diskriminacije otrok. Načrt poudarja potrebo po uveljavljanju protidiskriminacijske zakonodaje, da bi odpravili šolsko segregacijo. Opira se na sodno prakso Evropskega sodišča za človekove pravice in spodbuja strategije desegregacije. Prizadeva si za nadaljevanje programov, kot je skupni projekt EU/Sveta Evrope INSCHOOL,⁹¹ katerega cilj je izboljšati šolske zmogljivosti za obravnavanje specifičnih potreb romskih otrok in spodbujanje vključenosti. Akcijski načrt je usmerjen v spodbujanje udeležbe staršev in vključevanja skupnosti v izobraževanje prek organizacij civilne družbe in deležnikov na lokalni ravni. Obravnava tudi težave mladih Romov iz izobraževanja v zaposlitev in opozarja na visok odstotek mladih, ki niso v izobraževanju, zaposlitvi ali usposabljanju. Prizadeva si za razvoj in razširjanje izobraževalnih virov za vključevanje romske zgodovine, kulture in jezika v šolske učne načrte in za izboljšanje usposabljanja učiteljev za sprejemanje vključujočih metod poučevanja in učinkovito upravljanje raznolikosti.

Priporočila nadzornih mehanizmov Sveta Evrope so predstavljena v prilogi k posebnemu poročilu.

⁸⁹ Izobraževalna strategija Sveta Evrope 2024–2030. The Transformative Power of Education: Universal Values and Civic Renewal (2023).

Dostopno na: <https://rm.coe.int/education-strategy-2024-2030-26th-session-council-of-europe-standing-c/1680abee81>.

⁹⁰ Strateški akcijski načrt Sveta Evrope za vključevanje Romov in potujočih skupin 2020–2025. Council of Europe Strategic Action Plan for Roma and Traveller Inclusion (2020–2025) (2020).

Dostopno na: <https://edoc.coe.int/en/roma-and-travellers/8508-council-of-europe-strategic-action-plan-for-roma-and-traveller-inclusion-2020-2025.html>.

⁹¹ Dostopno na: <https://pip-eu.coe.int/en/web/inclusive-education-for-roma-children>

Evropska unija

Položaj Romov v Evropski uniji (EU) je urejen v pravnih in strateških dokumentih, ki usmerjajo države članice k izboljšanju njihovega položaja.

Temeljne pravice Romov ščiti **Listina EU o temeljnih pravicah**,⁹² ki zagotavlja enakost pred zakonom in prepoveduje diskriminacijo na podlagi rase, etničnega porekla in drugih osebnih okoliščin. Listina zagotavlja tudi spoštovanje kulturne, verske in jezikovne raznolikosti ter enakost med spoloma.

Leta 2017 je Evropski parlament (EP) sprejel **Resolucijo o vidikih temeljnih pravic pri vključevanju Romov v EU: boj proti anticiganizmu**,⁹³ ki opozarja na različne oblike diskriminacije in izključevanja Romov. Kljub obstoječim politikam pa EP priznava, da so rezultati vključevanja Romov pogosto nezadovoljivi, saj se diskriminacija pojavlja na področjih izobraževanja, zaposlovanja, zdravstva in bivalnih razmer. Resolucija poziva k celovitim ukrepom za boj proti antiromizmu in izboljšanju zakonodaje, financiranja in ozaveščanja.

Evropska komisija je leta 2019 v svojem poročilu o nacionalnih strategijah vključevanja Romov⁹⁴ navedla nekatere primere dobrih praks, kot so obvezno predšolsko izobraževanje, programi za preprečevanje opuščanja šolanja in vključitev romske zgodovine v učne načrte. Opozorila je na pomen podpore staršem pri učenju na domu in boja proti šolski segregaciji.

Strategija EU o otrokovih pravicah in evropskem jamstvu za otroke⁹⁵ opozarja, da so romski otroci še posebej prizadeti zaradi neenakih možnosti dostopa do izobraževanja, kar se odraža v visoki stopnji osipa in nižjih dosežkih v primerjavi z večinsko populacijo.

Svet EU pa v svoji **Resoluciji o strateškem okviru za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju pri uresničevanju evropskega izobraževalnega prostora in širše (2021–2030)**⁹⁶ poudarja potrebo po izboljšanju dostopa do kakovostnega in vključujočega izobraževanja za vse, zlasti za otroke iz ranljivih skupin, vključno z Romi.

Jeseni 2020 je EK sprejela nov strateški okvir **Unija enakosti: Strateški okvir EU za enakost, vključevanje in udeležbo Romov**,⁹⁷ ki prinaša nov pristop k izboljšanju položaja Romov v EU do leta 2030. Okvir določa ambiciozne cilje na področjih izobraževanja, zaposlovanja, bivalnih razmer in zdravstva ter poziva države članice k večji odgovornosti in rednemu poročanju o napredku. Prav tako je določen portfelj kazalnikov za spremljanje napredka.

⁹² Listina Evropske unije.

Dostopna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12010P/TXT>.

⁹³ Resolucija o vidikih temeljnih pravic pri vključevanju Romov v EU: boj proti anticiganizmu.

Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IP0413>.

⁹⁴ Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu in Svetu: Poročilo o izvajanju nacionalnih strategij vključevanja Romov – 2019.

Dostopno na: eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0406.

⁹⁵ Strategija Evropske unije o otrokovih pravicah in evropskem jamstvu za otroke.

Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0142>.

⁹⁶ Resolucija o strateškem okviru za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju pri uresničevanju evropskega izobraževalnega prostora in širše (2021–2030).

Dostopno na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021G0226\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021G0226(01)&from=EN).

⁹⁷ Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu in Svetu. Unija enakosti: Strateški okvir EU za enakost, vključevanje in udeležbo Romov.

Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0620>.

Z novim strateškim okvirjem so bile države članice pozvane k povečanju zavzetosti in odgovornosti pri doseganju ciljev, z rednim spremljanjem, poročanjem in vključevanjem vseh deležnikov v proces, do septembra 2021 pa so morale sprejeti nove oziroma posodobljene nacionalne strateške okvire za Rome, ki morajo biti usklajeni in prilagojeni novemu strateškemu okvirju.

EK je s strateškim okvirjem določila kvantitativne cilje, kot so povečanje vključevanja romskih otrok v predšolsko in osnovnošolsko izobraževanje z 42 odstotkov na 70 odstotkov, zagotavljanje končane srednješolske izobrazbe večini mladih Romov (trenutno 28 odstotkov) in zmanjšanje segregacije v šolah (trenutno je 44 odstotkov romskih otrok v razredih, kjer je večina učencev Romov, doseči pa se želi, da bi bilo takih otrok manj kot ena petina).

Svet EU je marca 2021 sprejel še **Priporočilo o enakosti, vključevanju in sodelovanju Romov**,⁹⁸ ki še dodatno podpira in krepi strateški okvir. Priporočilo podrobneje določa seznam posebnih ukrepov, ki jih je treba sprejeti za doseg skupnih ciljev EU, določenih v strateškem okviru EU za Rome iz Sporočila EK.

Ti ukrepi se osredotočajo na izboljšanje življenjskih pogojev Romov z izboljšanjem dostopa do izobraževanja, zaposlitve, zdravstvenega varstva, stanovanja in socialnih storitev. Pomemben poudarek je na preprečevanju diskriminacije in spodbujanju enakih možnosti.

Priporočila na področju vzgoje in izobraževanja poudarjajo potrebo in nujnost sistematičnega spremljanja in vrednotenja ukrepov (in v zvezi s tem nujno zbiranje podatkov o vključenosti, uspešnosti in osipu romskih učencev), kontinuirano in zadostno finančno podporo za izvajanje ukrepov in medsektorsko sodelovanje ter vključevanje romskih skupnosti (otrok, mladih in staršev) v načrtovanje in izvajanje ukrepov.

EP je leta 2023 v **Resoluciji o segregaciji in diskriminaciji romskih otrok v izobraževanju**⁹⁹ izrazil zaskrbljenost zaradi vztrajne segregacije in diskriminacije romskih otrok v izobraževalnih sistemih držav članic. Opozoril je, da so romski otroci pogosto umeščeni v ločene razrede ali posebne šole na podlagi pristranskih testov, kar vodi v podstandardno izobraževanje z dolgoročnimi negativnimi posledicami. EP poziva države članice k odpravi segregacije, krepitvi vključujočega izobraževanja, usposabljanju učiteljev, boljšemu zbiranju podatkov ter učinkoviti uporabi evropskih sredstev. Zahteva tudi izvršitev sodb ESČP, ki so že ugotovile kršitve, ter tesno povezovanje izobraževalnih reform s širšimi socialno-ekonomskimi ukrepi za zmanjševanje revščine in socialne izključenosti romskih skupnosti.

Evropska mreža organov za enakost – Equinet

Evropska mreža organov za enakost (Equinet) v svojih dokumentih navaja primere diskriminacije Romov na različnih področjih, zlasti v izobraževanju, zaposlovanju in dostopu do stanovanj.

Organi za enakost, ki se združujejo v to mrežo, med njimi tudi Zagovornik, opozarjajo na visoko stopnjo segregacije romskih otrok v šolah, zgodnje opuščanje šolanja in omejen dostop do predšolske vzgoje, kar bistveno vpliva na njihove možnosti za uspeh.

⁹⁸ Priporočilo o enakosti, vključevanju in sodelovanju Romov.

Dostopno na: [eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H0319\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H0319(01)).

⁹⁹ **Resolucija Evropskega parlamenta z dne 4. oktobra 2023 o segregaciji in diskriminaciji romskih otrok v izobraževanju.**

Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023IP0342>

Leta 2016 je Equinet objavil **poseben dokument**¹⁰⁰ na temo preprečevanja in odpravljanja diskriminacije na podlagi rase in etničnega porekla, v katerem so bile predstavljene izkušnje organov za enakost na tem področju. Dokument opozarja, da diskriminacija na podlagi rase in etničnega izvora vpliva na zaposlovanje, dostop do blaga in storitev, zdravstveno varstvo, socialno zaščito, izobraževanje in stanovanja, pri čemer je romska skupnost še posebej ranljiva. Organi za enakost poročajo o stigmatizaciji in predsodkih, hkrati pa se soočajo s pomanjkanjem prijav diskriminacije in podatkov o Romih, kar omejuje razumevanje obsega težav.

Kljub zakonodaji, ki zagotavlja pravico do izobraževanja, romski otroci še vedno naletijo na ovire pri dostopu do kakovostnega izobraževanja in dosegajo visoke stopnje osipa. Izolacija in segregacija v šolah sta pogosti, zlasti kadar šole, ki obiskujejo romski otroci, ne privabljajo učencev iz večinske populacije.

Strukturne ovire vključujejo izključevanje romskih otrok iz rednih šol in usmerjanje v posebne šole brez ustrezne diagnoze. Fizična segregacija romskih naselij ter pomanjkanje infrastrukture in javnega prevoza dodatno otežujejo dostop do izobraževanja. Visoka stopnja osipa je še posebej izražena pri dekletih, kar je pogosto posledica zgodnjih porok.

Dokument se sklicuje na raziskave Agencije EU za temeljne pravice, ki poudarjajo potrebo po podpori zgodnjemu učenju, integriranem šolanju, boljših zaposlitvenih priložnostih in socialni zaščiti za izkoreninjenje revščine. Celovite rešitve zahtevajo kombinacijo zakonodajnih ukrepov, ozaveščevalnih kampanj in ciljanih programov, da se zagotovi enakopravnost in izboljšanje življenjskih pogojev romskih skupnosti v Evropi.

Za področje izobraževanja Equinet poudarja potrebo po večji vključenosti Romov v izobraževanje, zmanjšanju segregacije, izboljšanju kakovosti pouka ter pomenu sodelovanja med šolami, starši in romskimi skupnostmi, ob nujni podpori in mentorstvu za romske otroke.

Leta 2020 je Equinet na podlagi izkušenj organov za enakost izdal še **posebno poročilo v zvezi z Romi in potujočimi skupinami**,¹⁰¹ ki poudarja pomembnost organov za enakost pri izboljšanju položaja Romov v Evropi. Kljub nekaterim napredkom ostajajo številne težave, zlasti na področju izobraževanja, kjer so potrebne reforme za boljše vključevanje romskih otrok. Poročilo izpostavlja pomen strateškega okvirja EU za vključevanje Romov iz leta 2011 in opozarja, da so bile na ključnih področjih dosežene le omejene izboljšave.

Druge mednarodne organizacije

Tudi nekatere druge mednarodne organizacije so že dolgo aktivne pri izboljšanju položaja romske skupnosti.

¹⁰⁰ Boj proti diskriminaciji na podlagi rase in etničnega porekla.

Dostopno na: https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2017/02/equinet_discussion_paper_final_-_web-2.pdf

¹⁰¹ Vključevanje Romov in potujočih skupin: Novemu okvirju EU naproti na podlagi dela organov za enakost.

Dostopno na: https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2020/07/Roma_Traveller-Inclusion_Equality-Bodies.pdf.

Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) je že leta 2003 sprejela poseben akcijski načrt za izboljšanje položaja Romov, tj. **Aksijski načrt za izboljšanje položaja Romov in Sintov znotraj OVSE območja**.¹⁰² Ta države članice spodbuja k odpravi šolske segregacije, vključevanju romskih otrok v redne šole in zmanjševanju usmerjanja v prilagojene programe. Poudarja enake možnosti, dodelitev finančnih sredstev za podpirne programe, ukrepe proti predsodkom, usposabljanje učiteljev in socialno podporo romskim družinam.

Tudi **Mednarodna organizacija dela** se je posebej ukvarjala s položajem Romov in je leta 2016 izdala **poseben priročnik na temo spodbujanja priložnosti za dostojno delo za mlade Rome v srednji in vzhodni Evropi**,¹⁰³ kjer kot ključne težave izpostavlja slabše izobraževalne rezultate romskih otrok, pomanjkanje financ za šolske potrebščine, neprijazno šolsko okolje in otroško delo, ki omejuje možnosti izobraževanja.

Mednarodna zveza za spomin na holokavst (IHRA) je leta 2020 v sodelovanju z romsko skupnostjo in strokovnjaki iz različnih držav sprejela delovno definicijo antiromizma,¹⁰⁴ ki se izraža kot sovražnost do Romov¹⁰⁵ in institucionalni rasizem, kar vključuje šolsko segregacijo in neenak dostop do virov.

Definicija poudarja, da antiromizem ni le zgodovinski pojav, temveč globoko zakoreninjen problem, ki danes še vedno preprečuje enake možnosti in socialno vključevanje Romov. Označuje specifično obliko predsodkov in diskriminacije, ki temelji na idejah o manjvrednosti romske skupnosti ter se lahko pojavlja tudi v institucionalnih okvirih. Vpliv stereotipov, predsodkov in odnosa večinskega prebivalstva do Romov, tudi med strokovnimi delavci, je pomemben vidik, ki lahko vpliva na komunikacijo, obravnavo in vključevanje Romov. Takšni vplivi se lahko odražajo v ravnanju posameznikov, delovanju ustanov ali tudi v okviru določenih politik in predpisov.

Poleg nestrpnosti se ta pojav kaže tudi kot institucionalni rasizem, kjer organizacije in ustanove vzdržujejo prakse, ki izključujejo Rome. To se lahko izraža tudi v izobraževalnih sistemih.

¹⁰² Aksijski načrt za izboljšanje položaja Romov in Sintov znotraj OVSE območja.

Dostopno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/8/17554.pdf>.

¹⁰³ ILO (2016). Spodbujanje dostojnih zaposlitvenih priložnosti za romsko mladino v srednji in vzhodni Evropi: Vodnik ILO.

Dostopno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_535448.pdf.

¹⁰⁴ V Sloveniji se je ob pripravi prevoda delovne definicije ohranilo mednarodno priznано poimenovanje »anticiganizem«, ki pa mu predsednik Sveta romske skupnosti Republike Slovenije nasprotuje in poziva, da se v Sloveniji uporablja poimenovanje »antiromizem« oziroma »protiromizem«. Na spletni strani Vlade RS je MZEV v novici uporabil izraz »protiromizem«, medtem ko se na spletni strani Vlade RS, kjer so objavljene vse informacije v zvezi z romsko skupnostjo, uporablja izraz »anticiganizem«.

Dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2020-10-20-delovna-opredelitev-antiromizma/> in <https://www.gov.si teme/romska-skupnost/>.

¹⁰⁵ IHRA razume izraz »Romi« kot krovni izraz, ki vključuje različne sorodne skupine, ki so lahko stalno naseljene ali ne, med katerimi so na primer Romi, Travellers, Gens du voyage, Resandefolket/ De resande, Sintí, Camminanti, Manouches, Kalés, Romanichels, Boyash/ Rudari, Ashkalis, Égyptiens, Yéniches, Doms, Loms in Abdal, ki lahko imajo zelo različne kulture in življenjske sloge. To je zgolj pojasnjevalna razlaga, ne pa opredelitev Romov.

Delovna definicija antiromizma¹⁰⁶

»Antiromizem se izkazuje skozi izraze in dejanja posameznikov ter skozi institucionalne politike in prakse, ki spodbujajo marginalizacijo, izključevanje, fizično nasilje, omalovaževanje romskih kultur in življenjskih slogov ter sovražni govor, uperjen proti Romom in drugim posameznikom in skupinam, ki so bili v času nacizma in so še danes označeni za »cigane« ter zaradi tega stigmatizirani ali preganjani. To vodi v obravnavanje Romov kot domnevno družbi tuje skupine in povezovanje njenih pripadnikov z nizom slabšalnih stereotipov ter izkrivljenih podob, ki predstavljajo posebno obliko rasizma.«

IHRA opozarja, da so predsodki do Romov še vedno prisotni kljub prizadevanjem mednarodnih organizacij, kot so OZN, EU in Svet Evrope. Antiromizem ostaja resna ovira za polno vključitev Romov v družbo in uživanje enakih pravic, da bi dejansko imeli enake priložnosti in enakopravno sodelovali v vseh sferah družbe.

Dosedanja sodna praksa v zvezi z izobraževanjem Romov

Dosedanja sodna praksa jasno vzpostavlja standard, da mora država **aktivno preprečevati in odpravljati segregacijo** v izobraževanju ter zagotavljati **enake možnosti za vse otroke**, ne glede na etnično pripadnost. Pasivnost ali zgolj formalni ukrepi niso dovolj. Sodbe različnih sodišč predstavljajo pomembno oporo za razvoj vključujočih politik na nacionalni ravni.

Predvsem Sodišče Evropske unije (Sodišče EU) in Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP) sta v zadnjih dveh desetletjih obravnavala več pomembnih primerov sistemske diskriminacije romskih otrok v izobraževanju. Ti primeri razkrivajo široko prisotno prakso etnične segregacije, bodisi v obliki ločenih razredov, posebnih šol ali nesorazmerne razporeditve v programe s poenostavljenim učnim načrtom.

Sodišče EU je obravnavalo postopke Evropske komisije zoper države članice (npr. Češko, Madžarsko, Slovaško) zaradi kršitev Direktive 2000/43/ES – Enako obravnavanje ne glede na raso ali narodnost. V ospredju je bila neenaka obravnava romskih otrok in segregacija, ki kljub formalnim ukrepom ni bila učinkovito odpravljena.¹⁰⁷

Evropsko sodišče za človekove pravice je v številnih primerih (npr. *D. H. in drugi proti Češki*,¹⁰⁸ *Oršuš in drugi proti Hrvaški*,¹⁰⁹ *Lavida in drugi proti Grčiji*,¹¹⁰ *Szolcsán proti Madžarski*¹¹¹) ugotovilo kršitve 14. člena Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic (prepoved diskriminacije) v povezavi z 2. členom Protokola št. 1 (pravica do izobraževanja).

¹⁰⁶ Delovna definicija antiromizma.

Dostopno na: <https://holocaustremembrance.com/resources/pravno-nezavezujoča-delovna-definicija-anticiganizma#:~:text=Predlog%20delovne%20definicije%20anticiganizma%20je%20pripravljen%20Komite%20za%20genocid%20nad,https://www.gov.si/novice/2020-10-20-delovna-opredelitev-antiromizma/https://www.gov.si/teme/romska-skupnosti/>

¹⁰⁷ Informacije v zvezi s Slovaško dostopne na:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_2249.

¹⁰⁸ Dostopno na: <file:///C:/Users/majam/Downloads/001-83256.pdf>.

¹⁰⁹ Dostopno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-97689%22%5D%7D>.

¹¹⁰ Dostopno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-120188%22%5D%7D>.

¹¹¹ Dostopno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-223709%22%5D%7D>.

Sodišče je razsodilo, da:

- je segregacija – tudi kadar ni namerna – nedopustna;
- nevtralne politike in praksa lahko povzročijo **posredno diskriminacijo**;
- **diskriminatorno razvrščanje** v posebne šole ali razrede pogosto temelji na kulturno pristranskih testih in slabi obveščenosti staršev;
- države morajo sprejeti **pozitivne ukrepe** in **zagotoviti dejanske možnosti** za enakopravno vključevanje romskih otrok v redno izobraževanje;
- neučinkovit odziv oblasti pomeni kršitev pravic.

ESČP redno poudarja, da gre pri Romih za **posebej ranljivo skupino**, ki potrebuje aktivno zaščito. V več primerih je sodišče od držav zahtevalo sistemske spremembe izobraževalne politike (npr. *Elmazova proti Severni Makedoniji*,¹¹² *X proti Albaniji*,¹¹³ *Salay proti Slovaški*¹¹⁴), ker niso zagotovile vključujočega okolja.

Slovenska praksa kaže, da je tudi pri v Sloveniji položaj romskih otrok velik izziv – nizek vpis v vrtec, visok osip, segregacija v nekaterih okoljih itd. Sodna praksa je posredna, a se sodišča (npr. Upravno sodišče RS) že sklicujejo na precedense ESČP, kar kaže pomen te mednarodne sodne prakse tudi za slovensko okolje.

¹¹² Dostopno na:

<file:///C:/Users/majam/Downloads/CASE%20OF%20ELMAZOVA%20AND%20OTHERS%20v.%20NORTH%20MACEDONIA.pdf>.

¹¹³ Dostopno na:

<file:///C:/Users/majam/Downloads/CASE%20OF%20X%20AND%20OTHERS%20v.%20ALBANIA.pdf>.

¹¹⁴ Dostopno na:

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22%22CASE%20OF%20SALAY%20v.%20SLOVAKIA%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-241985%22\]}.](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22%22CASE%20OF%20SALAY%20v.%20SLOVAKIA%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-241985%22]})

3 PREGLED RAZISKAV V SLOVENIJI

Stanje na področju vzgoje in izobraževanja Romov predstavlja izbor raziskav, ki so bile izvedene v zadnjih letih. V tem poglavju niso zajete raziskave Zagovornika v zvezi z Romi, saj so te predstavljene že v glavnem delu posebnega poročila v poglavju 3.1.

Reševanje romske problematike v Sloveniji s poudarkom na socialni inkluzivnosti Romov v šolski sistem (2008)¹¹⁵

Raziskava analizira glavne ovire, s katerimi se romski otroci soočajo pri izobraževanju, ter preučuje njihov položaj v Sloveniji in drugih evropskih državah. Romi se spoprijemajo z revščino, kulturnimi in jezikovnimi ovirami, izolacijo, pomanjkanjem starševske podpore ter nizko vključenostjo v vrtec. Segregacija romskih otrok, nizki izobraževalni standardi in slabe materialne razmere dodatno otežujejo njihovo vključevanje in prispevajo k nedokončanemu šolanju. Pozitivne prakse, ki jih raziskava izpostavlja, vključujejo romske pomočnike, multikulturne učne načrte, poučevanje romskega jezika ter programe za nadarjene romske otroke in za tiste, ki se vračajo v šolski sistem.

Raziskava ugotavlja, da romski pomočniki v Sloveniji učne vsebine ocenjujejo kot zadovoljive, a prezahtevne zaradi jezikovnih in kulturnih preprek, zlasti pomanjkanja znanja slovenščine pri romskih učencih. Poudarjeno je, da je treba jasneje opredeliti njihove naloge, zlasti glede sodelovanja s starši, ter jim omogočiti dodatno izobraževanje in institucionalizacijo poklica. Romski pomočniki in ravnatelji menijo, da bi potrebovali več zaposlenih in dodatne ure slovenskega jezika za romske učence, saj so trenutni učni načrti prezahtevni.

Predlagani so trije sklopi izboljšav:

- mehanizem romskega pomočnika v šoli, kjer naj bo jasno določeno, koliko časa in kako naj sodelujejo, ter zagotoviti njihovo pedagoško usposobljenost;
- prepoznavnost delovanja romskega pomočnika v širši romski skupnosti, kjer naj bo pristop ozaveščanja o vlogi, pomenu in nalogah romskega pomočnika prilagojen regijam, predvsem na Dolenjskem;
- kurikularne spremembe, kot so več ur slovenskega jezika za romske učence, minimalno število romskih učencev v razredu (nekakšno kvoto), ko bi bilo nujno zagotoviti prisotnost romskega pomočnika (v razredih, kjer minimalna kvota ne bi bila dosežena in bi imeli zelo majhno število romskih učencev, se predlaga uvedba dodatnega izobraževanja učiteljev za delo z romskimi učenci ter finančni dodatek za njihovo delo) ter preverjanje njihovega predznanja pred vstopom v šolo.

¹¹⁵ Brezovšek, M. (2008). Reševanje romske problematike v Sloveniji s poudarkom na socialni inkluzivnosti Romov v šolski sistem. Zaključno poročilo. Center za politološko raziskovanje.
Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-JQB196DQ/0b648f7f-5de1-4f92-ba29-e066e49d7acc/PDF>.

Nacionalna evalvacijska študija o uspešnosti romskih učencev v osnovni šoli (2011)¹¹⁶

Študija je obravnavala različne vidike vključevanja in uspešnosti romskih učencev v slovenskem osnovnošolskem sistemu ter analizirala podatke, pridobljene iz odgovorov šol, ki so bile vključene v raziskovalni vzorec. V vzorec šol je bilo vključenih vseh 67 osnovnih šol, ki so privolile v sodelovanje. V raziskavi je sodelovalo 67 ravnateljev, 65 svetovalnih delavcev, 480 učiteljev (185 učiteljev 1. triade, 200 učiteljev 2. triade ter 187 učiteljev 3. triade – nekateri učitelji so hkrati poučevali v dveh triadah) ter 34 romskih pomočnikov. Cilj študije je bil opis stanja in težav, s katerimi se soočajo romski učenci v osnovnih šolah v Sloveniji. Študija je opisala tudi učinkovite prakse in ukrepe za izboljšanje šolskega uspeha romskih otrok.

Študija je opredelila naslednje dejavnike, ki bistveno vplivajo na uspešnost romskih otrok v šoli:

- zgodnja vključitev v izobraževalni sistem, predvsem v vrtec; krajši, kontinuirani programi za predšolske otroke in njihove starše spodbujajo socialno integracijo in skrb za vse otroke;
- redna prisotnost romskih učencev; šole naj ponujajo zanimive aktivnosti in vključujejo romsko kulturo, da se učenci lahko poistovetijo z ustanovo. Starši so pogosto slabo vključeni v oblikovanje vzgojnih načrtov;
- stalna vključenost romskih učencev v pouk s sovrstniki/sošolci izboljšuje uspešnost. Študija je pokazala, da so še vedno pogosti primeri začasnega izključevanja romskega otroka iz razredne učne skupnosti z namenom uresničevanja individualnega načrta v drugih prostorih ali pa zaradi organizacije dela in nujenja pomoči ločevanje znotraj oddelka. Razumevanju izključenosti v kontekstu učenja, pouka in drugih dejavnosti na šolah, ter ozaveščati ravnatelje, učitelje, strokovne delavce in romske pomočnike o teh pojavih in njihovem reševanju;
- aktivno vključevanje staršev otrok v delo šole je pomembno za uspeh učencev. Potrebno je povečati ozaveščenost o njihovi vlogi in okrepiti komunikacijo med šolo in starši;
- dostopnost zaposlitvenih priložnosti po osnovni šoli povečuje motivacijo romskih učencev za izobraževanje;
- šole naj sodelujejo z romskimi občinskimi svetniki, centri za socialno delo in drugimi ustanovami za celostno podporo učencem;
- kontinuirano usposabljanje učiteljev je nujno, saj je prenos znanja v prakso pogosto pomanjkljiv;
- omejeno znanje romskega jezika med učitelji otežuje komunikacijo in slabo vpliva na ohranjanje romske identitete;
- romski pomočniki so pomembni, vendar bi morali biti bolj vključeni v načrtovanje pouka in prejeti več pedagoškega usposabljanja;
- šole z več romskimi otroki potrebujejo več strokovne podpore. Uspešnost romskih učencev je odvisna od številnih dejavnikov, to pa zahteva sodelovanje s širšo skupnostjo ter prizadevanja za bolj vključujoče okolje.

¹¹⁶ Vonta, T. (2011). Nacionalna evalvacijska študija uspešnosti romskih učencev v osnovni šoli. Zaključno vsebinsko poročilo. Pedagoški inštitut.
Dostopno na: <https://zaprom.si/wp-content/uploads/Nacionalna-evalvacijska-studija-uspesnosti-Romskih-ucencev-v-osnovni-soli.pdf>.

Od skritosti do točke na zemljevidu: socialno-prostorski razvoj izbranih romskih naselij v Sloveniji (2013)¹¹⁷

Študija je nastala v okviru projekta Dvig socialnega in kulturnega kapitala v okoljih, kjer živijo predstavniki romske skupnosti. Projekt je izvajal Inštitut za narodnostna vprašanja. Primarno se je ukvarjal s prostorskim razvojem romskih naselij, vendar je bil velik poudarek dan tudi vzgojno-izobraževalnemu področju in kulturnim posebnostim analiziranih naselij. Ugotovljeno je bilo, da mnoge ovire, med njimi slaba vključenost romskih otrok v zgodnje izobraževalne programe in jezikovne ovire, negativno vplivajo na njihov kasnejši uspeh v šolskem sistemu.

Ključne ugotovitve:

- na območju Posavja in Dolenjske, vključno s Kočevsko, je bilo malo romskih učencev vključenih v vzgojno-izobraževalni sistem;
- med glavnimi razlogi za slabši uspeh romskih učencev je pomanjkljivo znanje slovenskega jezika. Številni romski otroci so doma govorili zgolj romsko, kar je vodilo v težave z razumevanjem pouka in udeleževanjem v šoli. Poleg tega veliko učencev ni bilo vključenih v vrtčevsko varstvo, kar je negativno vplivalo na njihovo prilagajanje in uspeh v osnovni šoli;
- vpliv slabih bivalnih in socio-ekonomskih razmer je še dodatno otežil uspeh romskih otrok v izobraževalnem sistemu. Težave so se pojavljale tudi pri pogostih odsotnostih od pouka, kar je vodilo v slabši uspeh in visok delež ponavljalcev;
- velik problem je predstavljal osip učencev v 6. in 7. razredu, kjer so številni romski otroci opustili šolanje. Na primer, v občini Grosuplje v šolskem letu 2010/11 ni bilo nobenega romskega učenca v 8. ali 9. razredu. Fantje so običajno prenehali obiskovati šolo v 6. razredu, dekleta pa v 7.

Poročilo o rezultatih raziskave, izvedene v okviru projekta MORE – podpiranje romskih otrok s strokovnimi delavci, predstavniki romske skupnosti ter smernice za vključevanje in zaposlovanje romskih strokovnih delavcev v vrtcih (2019)¹¹⁸

Poročilo poudarja potrebo po večji vključenosti in zaposlovanju romskih strokovnih delavcev v slovenske vrtce. Analizira stanje zaposlovanja romskih strokovnih delavcev in ponuja priporočila za večjo vključenost romskih otrok v predšolsko vzgojo.

Priporočila so usmerjena v:

- zagotavljanje stabilnih zaposlitev,
- izboljšanje pogojev za izobraževanje romske mladine,
- usposabljanje strokovnih delavcev za delo z romskimi otroki in
- zmanjševanje predsodkov ter
- spodbujanje raznolikosti v predšolskih programih.

Tako bi se izboljšala vključenost in kakovost izobraževanja za romske otroke, kar bi prispevalo tudi k njihovi boljši vključenosti v družbo.

¹¹⁷ Pirc, J. (2013). Od skritosti do točke na zemljevidu: socialno-prostorski razvoj izbranih romskih naselij v Sloveniji. Inštitut za narodnostna vprašanja.

Dostopno na: <https://dirros.openscience.si/Dokument.php?id=11326&lang=eng>.

¹¹⁸ Poročilo o rezultatih raziskave, izvedene v okviru projekta MORE – podpiranje romskih otrok s strokovnimi delavci, predstavniki romske skupnosti ter smernice za vključevanje in zaposlovanje romskih strokovnih delavcev v vrtcih.

Dostopno na: <https://www.korakzakorakom.si/storage/app/files/MORE.pdf>.

Zaključno poročilo v okviru projekta Vključenost Romov v srednješolsko in visokošolsko izobraževanje ter izobraževanje odraslih: dejavniki spodbud in ovir, s katerimi se soočajo pripadniki romske skupnosti v izobraževalnem sistemu v Sloveniji po končani osnovni šoli (2020)¹¹⁹

Ciljno-raziskovalni projekt sta financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARIS) in Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje (MVI), potekal je med aprilom 2018 in aprilom 2020.

Raziskovalci so pridobili kvantitativne podatke od osnovnih in srednjih šol, ustanov za izobraževanje odraslih in v intervjujih z Romi in predstavniki organizacij, ki delajo z Romi. Za potrebe razumevanja odnosa do izobraževanja sta bila izvedena spletna anketa in sklop intervjujev z romskimi dijaki, študenti in odraslimi.

Projekt je osvetlil številne težave, s katerimi se Romi soočajo v izobraževalnem sistemu. Za izboljšanje vključenosti in uspešnosti Romov je treba ubrati celovit pristop, ki vključuje sodelovanje med izobraževalnimi ustanovami, vladnimi organi, nevladnimi organizacijami in romsko skupnostjo. Višja izobrazbena raven Romov lahko pomembno prispeva k izboljšanju njihovih življenjskih pogojev in zmanjšanju socialne izključenosti.

Uspešnost romskih učencev v osnovnih šolah v Sloveniji v obdobju 2016/17–2021/22 (2022)¹²⁰

Gre za edino nacionalno raziskavo, v kateri so raziskovalci analizirali uspešnost romskih osnovnošolcev v Sloveniji. Zbrani podatki so zajeli obdobje od šolskega leta 2016/17 do 2020/21. Analiza je bila izvedena na osnovi kvantitativnih podatkov izbranih 27 osnovnih šol, kjer so delovali romski pomočniki. Podatki so bili zbrani anonimno in agregirano v okviru projekta Skupaj za znanje ter strokovno-razvojnih nalog MVI. Raziskava vključuje primerjavo med romskimi in neromskimi učenci z razčlenitvijo na severovzhodno in jugovzhodno Slovenijo zaradi razlik v socio-ekonomskih in kulturnih značilnostih. Delitev na romske in neromske učence je temeljila na ocenah etnične pripadnosti učencev, ki so jih opravile šole same.

Raziskava je pokazala, da se romski učenci v osnovnih šolah v Sloveniji soočajo z več težavami v primerjavi z neromskimi vrstniki. Visok delež romski otrok, ki ponavljajo razred, slabša uspešnost zaključevanja razredov, večje število odločb usmerjanju otrok s posebnimi potrebami in večje število romskih učencev, ki se šolajo na domu, kažejo na potrebo po dodatni podpori in prilagoditvah v izobraževalnem sistemu. Rezultati raziskave potrjujejo pozitivno povezanost sistematične podpore romskim učencem z njihovim učnim uspehom.

¹¹⁹ Pirc, J., Bešter, R. (2020). Zaključno poročilo v okviru projekta Vključenost Romov v srednješolsko in visokošolsko izobraževanje ter izobraževanje odraslih: dejavniki spodbud in ovir, s katerimi se soočajo pripadniki romske skupnosti v izobraževalnem sistemu v Sloveniji po končani osnovni šoli. Inštitut za narodnostna vprašanja. Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/SRI/Romi/projekt-1703-CRP-Zakljucno-porocilo.pdf>.

¹²⁰ Bešter, R., Pirc, J. (2022). Uspešnost romskih učencev v osnovnih šolah v Sloveniji v obdobju 2016/17–2021/22. Inštitut za narodnostna vprašanja. Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/SRI/Uspešnost-romskih-ucencev-v-OS-v-Sloveniji-2021-22INV.pdf>.

Analiza podatkov do leta 2021 zajeta tudi na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/SRI/Romi/Analiza-podatkov-o-uspesnosti-romskih-ucencev-v-OS-v-Sloveniji-INV-Bester-in-Pirc-.pdf>.

Analiza dela romskih pomočnikov v vrtcih in osnovnih šolah (2023)¹²¹

MVI je s ciljem povečanja vključenosti romskih otrok v izobraževalni sistem in zmanjšanja njihovega osipa, sprejelo podlage za sistemizacijo delovnega mesta romskih pomočnikov.

Poudarek raziskave je bil na vlogi in učinkovitosti romskih pomočnikov, ki pomagajo otrokom premagovati jezikovne in čustvene ovire ter podpirajo komunikacijo med starši in učitelji. Njihova naloga je tudi nudenje pomoči pri integraciji romskih otrok in sodelovanju z ostalimi učenci, kar naj bi prispevalo k večji uspešnosti romskih otrok v šolah.

Namen raziskave je bil analizirati učinke zaposlitve romskih pomočnikov. Raziskava je temeljila na anketah, ki so jih izpolnili ravnatelji vrtcev, osnovnih šol (OŠ) in osnovnih šol s prilagojenim programom (OŠPP), v katerih so zaposleni romski pomočniki. Prav tako so bili anketirani romski pomočniki, zaposleni v teh ustanovah. Anketiranje je potekalo od maja do junija 2023.

Raziskava je potrdila pomembnost in pozitivne učinke zaposlitve romskih pomočnikov, hkrati pa poudarila potrebo po nadaljnjem razvoju tega delovnega mesta za doseganje še boljših rezultatov v prihodnosti.

¹²¹ Bešter, R., Pirc, J. (2023). Analiza dela romskih pomočnikov v vrtcih in osnovnih šolah. Končno poročilo. Šolsko leto 2022/23. Inštitut za narodnostna vprašanja.

Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/SRI/Romi/Analiza-dela-romskih-pomocnikovINV.pdf>.

V zvezi s tem je podala konkretne predloge za izboljšave na tem področju:

- zaposlovanje dodatnih romskih pomočnikov:
 - ministrstvo naj odobri zaposlitve dodatnih romskih pomočnikov za šole z nadpovprečnim številom romskih učencev (npr. 50 ali več), predvsem na jugovzhodnem delu države;
 - šolam z večjimi potrebami po romskih pomočnikih naj se omogoči zaposlitev dodatnih 0,5 do 2 romskih pomočnikov, odvisno od števila učencev in drugih specifik;
 - v vrtcih povečati obstoječe zaposlitve iz polovičnega v polni delovni čas za 2 romska pomočnika ter zagotoviti zaposlitev vsaj še 5–6 dodatnih pomočnikov;
- normativna ureditev:
 - uvesti prag za zaposlitev romskega pomočnika v deležu 0,5 delovnega mesta za šole z 8–15 romskimi učenci;
 - šole z več kot 15 romskimi učenci naj imajo zaposlenega romskega pomočnika za polni delovni čas;
 - za šole z nad 31 romskimi učenci progresivno povečati delež zaposlitve romskih pomočnikov – na vsakih dodatnih 15 učencev za 0,5 delovnega mesta;
 - osnovne šole s prilagojenim programom in 26–30 romskimi učenci naj bodo upravičene do 2 romskih pomočnikov;
 - v vrtcih zagotoviti polno zaposlitev romskega pomočnika že pri 5–6 vpisanih romskih otrocih;
- dolgotrajne zaposlitve in sistemske spremembe:
 - zagotoviti dolgoročne zaposlitve romskih pomočnikov, neodvisne od letnih nihanj števila romskih učencev;
 - jasno opredeliti naloge romskih pomočnikov in prilagoditi sistemizacijo, da ne bodo zaposleni kot spremljevalci gibalno oviranih učencev;
 - dvigniti izhodiščno plačo, omogočiti napredovanje in zagotoviti dodatno strokovno izobraževanje pred in med zaposlitvijo;
- izobraževalni pogoji in prilagoditve:
 - razmisliti o zahtevi po izobrazbi pedagoške smeri in višji stopnji izobrazbe za romske pomočnike;
 - v primeru pomanjkanja ustreznih kandidatov omogočiti izjeme glede zahtevane izobrazbe;
 - uvesti različna delovna mesta za romske pomočnike z različnimi stopnjami zahtevane izobrazbe, da bi upoštevali razlike v izobrazbi in odgovornostih;
- prilagoditve glede na lokalne specifike:
 - upoštevati specifične potrebe posameznih šol in vrtcev ter prilagoditi zahteve glede števila in izobrazbe romskih pomočnikov.

Delo Pedagoškega inštituta v okviru Centra za kakovost v vzgoji in izobraževanju – Korak za korakom¹²² in Mreže Reyn Slovenija (S/REYN)¹²³

Predvsem na področju predšolske vzgoje oziroma zgodnjega vključevanja romskih otrok v vzgojno-izobraževalni proces je Pedagoški inštitut v okviru centra Korak za korakom in Mreže S/REYN do zdaj izvedel vrsto projektov, raziskav in pripravil številna gradiva, namenjena tako romskim otrokom, njihovim staršem kot tudi strokovnim delavcem v vrtcih in šolah, ki so lahko v pomoč pri uspešnem vključevanju otrok v vzgojno-izobraževalne ustanove.

¹²² Vse informacije o delu centra znotraj Pedagoškega inštituta so dostopne na: <https://www.korakzakorakom.si/>.

¹²³ Informacije o mreži S/REYN so dostopne na: <https://www.korakzakorakom.si/reyn-slovenija> in <https://www.reyn.eu/reynnationalnetworks/reyn-slovenia/>.

Veliko teh gradiv je pripravljenih tudi v več različicah romskega jezika.¹²⁴ Mreža S/REYN pa deluje predvsem podporno in predstavlja vključujočo, profesionalno in učečo se skupnost, v kateri člani poglobljajo različna znanja in veščine, izmenjujejo izkušnje, promovirajo primere dobrih praks, vzpostavljajo učinkovita partnerstva in skrbijo za svoj profesionalni razvoj.

Tudi v okviru magistrskih in doktorskih nalog je bilo izvedenih nekaj zanimivih raziskav.

Manjšo raziskavo je v okviru svoje magistrske naloge z naslovom **Počutje romskih otrok v osnovni šoli in njihove zaznave odnosov z vrstniki in učitelji**¹²⁵ leta 2021 opravila Laura Kovač.

Namen magistrskega dela je bil ugotoviti, kako se romski učenci, ki obiskujejo tretjo triado osnovne šole in živijo v romskih naseljih v Sloveniji, počutijo v šoli in kako ocenjujejo odnose z neromskimi vrstniki. Namen je bil raziskati, kako počutje romskih otrok vidijo njihove matere, in ugotoviti razlike v zaznanih odnosih in počutju romskih otrok med Prekmurjem in Dolenjsko, ki se velikokrat omenjata kot pokrajini, med katerima so največje družbene razlike.¹²⁶

Naloga je pokazala predvsem to, kako pomembni so družbeni odnosi za počutje romskih otrok v šoli.

V okviru naloge so bili opravljeni tudi polstrukturirani intervjuji, ki so temeljili na vnaprej pripravljenih vprašanjih. Vzorec je zajel 20 romskih učencev, ki so obiskovali tretjo triado osnovne šole, in 20 mater.

V raziskavi so bile ugotovljene razlike v počutju romskih otrok v osnovnih šolah v severovzhodni (Prekmurje) in jugovzhodni Sloveniji (Dolenjska). Romski otroci na Dolenjskem, ki so bili vključeni v raziskavo, so se pogosteje družili izključno z romskimi vrstniki, medtem ko so se v Prekmurju v raziskavo vključeni romski otroci več družili tudi z neromskimi vrstniki.

Na Dolenjskem so romski učenci pogosteje doživljali zavračanje in negativen odnos neromskih vrstnikov, kar so potrdile tudi njihove matere. Romski učenci iz Prekmurja so se v primerjavi z romskimi učenci na Dolenjskem več družili tudi z neromskimi vrstniki. So pa v večji meri v primerjavi z romskimi učenci na Dolenjskem poročali o tem, da se na nasilje svojih vrstnikov tudi sami odzivajo z nasiljem (tako z verbalnim kot tudi fizičnim). Otroci z Dolenjske manj omenjali medvrstniško nasilje.

Tudi matere otrok iz Prekmurja so učitelje pogosteje opisovale kot nepravilne in diskriminatorne, medtem ko so matere iz Dolenjske poročale o bolj pozitivnih izkušnjah z učitelji. Romski učenci so na splošno poročali o dobrem počutju v šoli. Pozitivni odnosi z vrstniki in učitelji so jim predstavljali pomemben dejavnik njihovega počutja v šoli in pozitivnega odnosa do izobraževanja.

¹²⁴ Publikacije, ki so bile pripravljene v okviru centra in so dostopne na: <https://www.korakzakorakom.si/prosto-dostopne-publikacije>.

¹²⁵ Kovač, L. (2021). Počutje romskih otrok v osnovni šoli in njihove zaznave odnosov z vrstniki in učitelji. Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.

Dostopno na: <https://dk.um.si/Dokument.php?id=153303&lang=slv>.

¹²⁶ Prav tam, str. 47.

Leta 2023 je v svoji drugi magistrski nalogi z naslovom **Romska naselja v Sloveniji kot potencialna geta**¹²⁷ ista avtorica raziskovala prostorsko segregacijo romskih naselij v Sloveniji. Osredotočila se je na analizo štirih t. i. romskih naselij: Dolga vas in Beltinci v Prekmurju ter Žabjak in Šmihel na Dolenjskem.

Namen raziskave je bil ugotoviti prisotnost elementov geta v teh naseljih, primerjati stopnjo getoiziranosti med posameznimi naselji in razumeti vpliv getoiziranosti na ključna življenjska področja Romov, tudi na vzgojo in izobraževanje. V raziskavi je bil uporabljen kvalitativni pristop raziskovanja, ki je združeval tri metode: polstrukturirane intervjuje, opazovanje z udeležbo in sekundarno analizo podatkov.

Raziskava je potrdila velik pomen vzgoje in izobraževanja romskih otrok za njihovo socialno vključenost in prihodnje možnosti, podala pa je tudi predloge v smeri potrebne podpore. Poudarila je potrebo po celostnem pristopu k izboljšanju položaja romske skupnosti v Sloveniji. Boljša vključitev romske skupnosti v družbo, izboljšanje njihovih bivalnih pogojev in povečanje zaposlitvenih možnosti so po ugotovitvah avtorice ključni koraki za zmanjšanje segregacije in revščine med Romi v Sloveniji.

Med predlogi je raziskava navedla, da bi bilo treba:

- spodbujati zgodnji razvoj in socializacijo romskih otrok ter vključevati starše v izobraževalne programe;
- v osnovni šoli zagotoviti dodatno učno pomoč, mentorstvo in svetovanje za izboljšanje učnih dosežkov in preprečevanje osipa;
- okrepiti sodelovanje med šolami, starši in lokalnimi skupnostmi za podporno okolje romskih otrok;
- razširiti dostop do zdravstvenih storitev, socialnega varstva in svetovalnih programov za ranljive skupine;
- povečati dostop do osnovnih veščin, poklicnega usposabljanja in vseživljenjskega učenja za boljšo zaposljivost;
- uvesti prilagojene programe aktivne politike zaposlovanja (APZ) z usposabljanji in izobraževanji za nove veščine;
- izboljšati bivalne pogoje z vlaganjem v infrastrukturo, komunalne storitve, gradnjo novih in sanacijo obstoječih stanovanj.

S preučevanjem **vpliva temeljne pismenosti in socialnih spretnosti na pojmovanje življenjske uspešnosti odraslih Romov** (2023)¹²⁸ se je v svoji doktorski nalogi ukvarjala Rahela Hojnik Kelenc, ki opravlja naloge direktorice Ljudske univerze Lendava in že vrsto let sodeluje z Romi.

Njena raziskava je zajela prebivalce treh romskih naselij, naselji Dolga vas in Pušča v Prekmurju) ter naselja Orehovica v Medžimurski županiji na Hrvaškem. Raziskala je razumevanje življenjske uspešnosti Romov in vpliv temeljne pismenosti in socialnih spretnosti na uspešnost. Podatki je zbrala s pomočjo delno strukturiranih 56 intervjujev in z opazovanjem z udeležbo, od januarja do marca 2023.

¹²⁷ Kovač, L. (2023). Romska naselja v Sloveniji kot potencialna geta. Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru. Dostopno na: <https://dk.um.si/Dokument.php?id=165829&dn=>.

¹²⁸ Hojnik Kelenc, R. (2023). Vpliv temeljne pismenosti in socialnih spretnosti na pojmovanje življenjske uspešnosti odraslih Romov. Dostopno na: <https://revis.openscience.si/Dokument.php?id=11306&lang=slv>.

Ugotovila je, da Romi lastno življenjsko uspešnost presojuje predvsem na podlagi osebnih dosežkov v življenju. Razvitost socialnih spretnosti se iz generacije v generacijo izboljšuje. Večini intervjuvancev izobrazba pomeni predvsem možnost za zaposlitev, ki pomeni večjo finančno stabilnost. Poudarjajo, da odgovornost za to, da so neizobraženi, nosijo predvsem njihovi starši, ki niso razumeli pomena izobraževanja. Svoje otroke zdaj spodbujajo, da se izobražujejo čim dlje časa.

Stopnja temeljne pismenosti in razvitost socialnih spretnosti močno vplivata na dožemanje življenjske uspešnosti pri Romih. Boljša pismenost in socialne spretnosti omogočajo boljše razumevanje in uresničevanje življenjskih ciljev ter večjo vključenost v širšo družbo. Kulturni kapital Romov, ki se kaže skozi pismenost, in socialni kapital, ki je povezan z razvitostjo socialnih spretnosti, igrata pomembno vlogo pri oblikovanju identitete in dožemanju življenjske uspešnosti.

Družbeno okolje, v katerem Romi živijo, bistveno vpliva na oblikovanje teh lastnosti. Raziskava je pokazala pomembne generacijske razlike v dožemanju življenjske uspešnosti. Mlajše generacije Romov imajo drugačne vrednote glede življenjskega uspeha, kar je posledica družbenih, kulturnih in ekonomskih sprememb ter pogostejših stikov z večinsko družbo.

V okviru svojega magistrskega dela z naslovom **Delo strokovnih delavcev v osnovni šoli z romskimi otroki in njihovimi starši** (2024)¹²⁹ je raziskavo opravila Ajda Predalič.

Gre za poglobljen vpogled v kompleksnost izobraževanja romskih otrok in vlogo strokovnih delavcev pri njihovem vključevanju in podpori. Namen raziskave je bil ugotoviti, kako strokovni delavci nudijo pomoč in podporo romskim otrokom, kako sodelujejo s starši in zunanjimi ustanovami ter kako vključujejo romske otroke v šolsko skupnost. Raziskava je vključila 161 strokovnih delavcev iz osnovnih šol po Sloveniji, ki so se pri svojem delu srečevali z romskimi otroki, največ iz jugovzhodne Slovenije. Podatki je avtorica zbrala z anketnim vprašalnikom, ki je vseboval zaprta, polodprta in odprta vprašanja.

Anketiranci so predlagali številne ukrepe za izboljšanje stanja, ki vključujejo:

- poudarjanje izobrazbe kot vrednote,
- krepitev samozavesti romskih otrok ter
- izboljšanje komunikacije med starši in šolo,
- uvedbo tutorstva,
- pouk romščine za učitelje in strokovne delavce,
- večjo vključenost romskih staršev v delo šole,
- izobraževanje strokovnih delavcev o vključujočih metodah dela.

Raziskava tako opozarja na možnosti za izboljšanje vključevanja romskih otrok v izobraževalni sistem in njihovo podporo.

¹²⁹ Predalič, A. (2024). Delo strokovnih delavcev v osnovni šoli z romskimi otroki in njihovimi starši. Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani.

Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=186241&lang=slv>.

MVI pa je v letu 2024 objavil nacionalno evalvacijsko študijo ***Analiza potreb, pogojev in možnosti obveznega vključevanja otrok v enega izmed programov predšolske vzgoje z vidika zmanjševanja socialne, ekonomske in kulturne neenakosti***.¹³⁰

Študija je pokazala, da otroci, vključeni v krajši program predšolske vzgoje, napredujejo na vseh razvojnih področjih – kognitivnem, jezikovnem, socialnem in gibalnem –, vendar manj kot vrstniki, vključeni v celodnevne ali poldnevne programe. Ob koncu programa se pri otrocih zlasti izboljšajo zmožnosti na področju jezika (razumevanje, poslušanje, pripovedovanje) ter kognicije (pozornost, uporaba simbolov, vztrajnost pri učenju), napredek pa je opazen tudi v socialno-čustvenem razvoju.

Nacionalna evalvacijska študija je na podlagi ugotovitev predlagala usmeritve za povečanje dostopnosti in kakovosti predšolske vzgoje, med drugim uvedbo obveznega in brezplačnega enoletnega programa pred vstopom v šolo ter več ur v krajših programih, s poudarkom na zgodnjem vključevanju otrok v vrtec. Priporočila je dodatne ure slovenskega jezika za otroke, katerih materni jezik ni slovenščina, ter podporo njihovim družinam. Predvidela je vzpostavitev regulacijskih in zakonodajnih mehanizmov za spodbujanje vključevanja otrok, vključno z zakonsko obveznostjo obiskovanja vrtca, ter zagotovitev državnega financiranja, logistične pomoči in prevoza otrok.

Predlagala je, da naj bi bila posebna pozornost namenjena ranljivim skupinam, kot so priseljenci, begunci in Romi, za katere so potrebni prilagojeni pristopi in sistemska podpora. Predlagala je tudi poenoten sistem spremljanja kompetenc otrok, krepitev povezovanja med vrtci in šolami, državni nadzor nad financiranjem ter zagotoviti usklajene, javno dostopne podatke o udeležенosti otrok v vrtcih. Če bodo krajši programi ohranjeni, je treba zagotoviti pogoje za njihovo širšo izvedbo in ustrezno evalvacijo.

¹³⁰ *Analiza potreb, pogojev in možnosti obveznega vključevanja otrok v enega izmed programov predšolske vzgoje z vidika zmanjševanja socialne, ekonomske in kulturne neenakosti (2024)*. Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje. Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru in Pedagoški inštitut.
Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/SRI/SKE/ES_glavno_porocilo4_cistopis.pdf.

4 PREGLED MEDNARODNIH RAZISKAV

Na ravni EU se z raziskavami o položaju Romov že vrsto let ukvarja predvsem Agencija EU za temeljne pravice (FRA). Slovenija v raziskave FRA o Romih v evropskih državah nikoli ni bila vključena. Možnih razlogov za to je lahko več. Eden je gotovo dejstvo, da FRA v svojih raziskavah o Romih pogosto temelji na državah, ki imajo vzpostavljene sisteme za zbiranje podatkov o etnični pripadnosti.¹³¹ Te države so bile doslej že vključene v obsežne raziskave o življenjskih pogojih, diskriminaciji in socialnem položaju romske skupnosti. Dodatni oviri za ne vključenost Slovenije v raziskave FRA sta lahko tudi pomanjkanje podatkov in tehnične ter pravne ovire pri njihovi pridobitvi, najverjetneje pa tudi majhna številčnost same romske populacije.

Najnovejša raziskava FRA iz leta 2024,¹³² ugotavlja, da je sicer vse več romskih otrok vključenih v predšolsko vzgojo, vendar segregacija in diskriminacija na področju vzgoje in izobraževanja ostajata prisotni. V 13 evropskih državah se je v povprečju izboljšalo obiskovanje programov predšolske vzgoje med Romi (z 42 % v letu 2016 na 53 % v letu 2024), vendar je to v primerjavi z ostalo populacijo predšolskih otrok še vedno precej manj (95 %). Stanje glede obiskovanja šol, kjer so vsi ali večina učencev Romi (segregacija), se ni bistveno spremenilo. Še vedno takšne šole obiskuje skoraj polovica romskih otrok (46 %). Prav tako je še vedno zelo velik prepad med številom mladih Romov, ki so zaključili vsaj srednješolsko izobraževanje (32 %), in deležem mladih v splošni populaciji EU (84 %). Zaskrbljujoče pa je, da se je delež Romov, ki so poročali, da so bili v zadnjem letu zaradi svoje etnične pripadnosti diskriminirani v stiku z izobraževalnimi ustanovami, podvojil (14 %) v primerjavi z letom 2016 (7 %). Podatki tako kažejo, da kljub določenim izboljšavam cilji EU na področju izobraževanja Romov do leta 2030 verjetno ne bodo doseženi.

V analizi situacije v članicah EU na področju Romov in potnikov v javnem izobraževanju¹³³ iz leta 2006 je Evropski center za spremljanje rasizma in ksenofobije navedel, da je stopnja vpisa romskih otrok v OŠ in SŠ po članicah EU nizka. Za Slovenijo je ugotovil, da je ena izmed treh držav (poleg Belgije in Francije), pri katerih obstajajo velike razlike med skupinami Romov na področju življenjskega sloga, regij in drugih razlik.

Mirovni inštitut je leta 2012 kot pogodbenik FRA in mreže FRANET¹³⁴ izvedel **socialno tematsko študijo**¹³⁵ **o položaju pripadnikov romske skupnosti v Sloveniji.** Opozoril je, da statistični podatki, uporabljeni v poročilu, ne odražajo realnosti glede številčnosti romskega prebivalstva. Naslonil se je na edine uradne podatke, podatke popisa prebivalstva iz leta 2002. Kljub temu ti podatki kažejo na družbeni položaj Romov.

¹³¹ Zadnje raziskave Agencije EU za temeljne pravice slonijo na podatkih 10 evropskih držav, in sicer Češke, Grčije, Hrvaške, Italije, Madžarske, Portugalske, Romunije, Severne Makedonije, Srbije in Španije. Podatki so dostopni na: <https://fra.europa.eu/hr/publications-and-resources/data-and-maps/2023/roma-survey-2021>.

¹³² Pravice Romov in potujočih skupin v 13 evropskih državah – perspektive iz raziskave o Romih 2024 (2025). Agencija EU za temeljne pravice.

Dostopno na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2025-roma-survey-2024_en.pdf. Raziskava o Romih/potujočih skupinah je bila izvedena leta 2024 v 10 državah članicah EU (Bolgarija, Češka, Francija, Grčija, Madžarska, Irska, Italija, Portugalska, Romunija in Španija) in treh državah pristopnicah (Albanija, Severna Makedonija in Srbija).

¹³³ European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia. (2006). Roma and Travellers in Public Education. An overview of the situation in the EU Member States.

Dostopno na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/179-roma_report.pdf.

¹³⁴ FRANET je multidisciplinarna mreža raziskovalcev Agencije EU za temeljne pravice.

¹³⁵ Slovenija. Nacionalna kontaktna točka FRANET. Socialna tematska študija. Položaj Romov 2012.

Dostopno na: <https://fra.europa.eu/sites/default/files/situation-of-roma-2012-si.pdf>.

Podatki popisa 2002 na področju vzgoje in izobraževanja namreč kažejo, da so Romi v Sloveniji daleč najbolj prizadeti zaradi slabe izobrazbe. Ob popisu prebivalstva leta 2002 je bilo 60,5 odstotkov Romov, starih od 20 do 24 let, brez osnovnošolske izobrazbe ali brez zaključene osnovnošolske izobrazbe. Le 0,9 odstotka ostalega prebivalstva, ki je izrazilo svojo narodno oziroma etnično pripadnost, je bilo brez zaključene osnovnošolske izobrazbe. Prav tako je 21,1 odstotek Romov v tej starostni skupini končalo le osnovnošolsko izobraževanje, v primerjavi z 9,1 odstotkov ostalega prebivalstva. Enega od programov srednje šole (npr. nižja poklicna, splošna) je zaključilo 18,4 odstotka Romov, v primerjavi s 87,3 odstotka ostalega prebivalstva. Enako slabo situacijo je bilo možno opaziti tudi v drugih starostnih skupinah.

Razen podatkov popisa iz leta 2002 je bilo v času priprave študije na voljo le nekaj zelo omejenih kvantitativnih podatkov o vpisu romski otroci v vrtcih in osnovnem šolanju. Raziskava je tako ugotovila, da drugih podatkov, ki bi omogočali oceno položaja Romov v izobraževanju in spremljanje napredka na tem področju, v Sloveniji ni na voljo (npr. delež vključenih romskih otrok v vrtce, delež romskih otrok, ki so zaključili osnovno šolanje, osip romskih učencev, oziroma delež romskih otrok, ki so nadaljevali šolanje v srednješolskem izobraževanju). Študija je tudi pokazala na dolgoletni vzorec nesorazmernega vključevanja romskih otrok v šole s posebnim ali prilagojenim programom.

V letu 2022 je bilo v okviru projekta **Spodbujanje enakosti Romov v Sloveniji in na Slovaškem (PRESS)**, ki ga izvaja Skupina za pravice manjšin (Minority Rights Group), objavljeno poročilo **Enakost in pravičnost na stranskem tiru: Primerjalno poročilo o diskriminaciji Romov in njihovem dostopu do pravnega varstva na Slovaškem in v Sloveniji**.¹³⁶

Poročilo je poudarilo potrebo po večjem prizadevanju za odpravo diskriminacije v izobraževalnem sistemu na Slovaškem in v Sloveniji, predvsem z boljšim vključevanjem Romov in podporo njihovim izobraževalnim potrebam. Kot ključne težave je navedlo prekomerno usmerjanje romskih otrok v prilagojene programe, kar vodi k marginalizaciji teh otrok in omejuje njihove izobraževalne možnosti. Med pandemijo koronavirusa, ko so bile šole zaprte, so se romski otroci soočili s težavami pri dostopu do izobraževanja zaradi pomanjkanja tehnične opreme in ustreznih pogojev za učenje doma. Številne družine so živele v prenatrpanih stanovanjih, kar je še dodatno otežilo sledenje pouku na daljavo.

Poročilo je poudarilo tudi presečno oziroma intersekcijsko diskriminacijo, zlasti romskih žensk, ki so pogosto izključene iz izobraževanja in zaposlovanja zaradi tradicionalnih družinskih vlog. To zmanjšuje njihove možnosti za izobrazbo in poklicno udejstvovanje. Poročilo je opozorilo tudi na pomanjkljivo digitalno pismenost v romski skupnosti, kar otežuje dostop do sodobnih učnih orodij, zlasti v primeru šolanja na daljavo.

Priporočila iz poročila za izboljšanje stanja so zajela nujnost usposabljanja učiteljev in strokovnih delavcev o presečni diskriminaciji, izboljšanje dostopa do tehnične opreme in digitalne pismenosti ter ozaveščanje o pravicah romskih otrok v izobraževalnem sistemu. Med priporočili je tudi nujnost sprejema in rednega posodabljanja lokalnih strategij za urejanje položaja Romov, skozi katere bi morala biti zagotovljena kontinuirana podpora vsem aktivnostim za izboljšanje položaja Romov v posamezni lokalni skupnosti.

¹³⁶ Enakost in pravičnost na stranskem tiru: Primerjalno poročilo o diskriminaciji Romov in njihovem dostopu do pravnega varstva na Slovaškem in v Sloveniji.

Dostopno na: <https://minorityrights.org/resources/equality-and-justice-on-the-sidelines-comparative-report-on-discrimination-against-roma-and-their-access-to-justice-in-slovakia-and-slovenia/>.

V okviru **mednarodne Mreže za zgodnje vključevanje romskih otrok (REYN)** je bila leta 2023 narejena celovita raziskava o položaju romskih otrok in njihovih družin: **Prekinimo molk. Pravica vsakega romskega otroka v Evropi do razvoja in uspeha. Evropska raziskava REYN o zgodnjem otroštvu. Raziskava o položaju romskih otrok in njihovih družin (2023)**¹³⁷ in **infografika oziroma podatki o stanju v Sloveniji (2023)**.¹³⁸ Raziskava je bila narejena z vidika zgodnjega otroška in razvoja otroka.

Analizirala je položaj romskih otrok in njihovih družin po Evropi. Osredotočila se je na več ključnih področij, ki vplivajo na razvoj otrok, še posebej v zgodnjem otroštvu. V raziskavi, kot npr. status družine in življenjske razmere, zdravje in dobro počutje, varnost, zgodnje učenje, odzivno starševstvo ter diskriminacija. Metodološko je raziskava zajela analizo obstoječe strokovne literature in neposredno zbiranje podatkov z vprašalniki, polstrukturiranimi intervjuji in fokusnimi skupinami z romskimi družinami ter strokovnjaki.

Poskušala je identificirati najboljše prakse in politike, ki spodbujajo uspešen razvoj v zgodnjem otroštvu.

Raziskava je bila izvedena v 11 evropskih državah¹³⁹ in je pokazala, da:

- večina romskih otrok, vključenih v raziskavo (tudi v Sloveniji), prihaja iz socialno šibkih družin, kjer je povprečni dohodek precej nižji od državnega povprečja,
- je manj kot 30 odstotkov romskih otrok, ki so bili vključeni v raziskavo, vključenih v predšolsko vzgojo, kar je bistveno manj od večinskega prebivalstva, in da
- ima več kot polovica staršev romskih otrok, ki so bili vključeni v raziskavo, nedokončano osnovno šolo, kar negativno vpliva na njihovo sposobnost podpore otrokom pri izobraževanju.

Raziskava vključuje tudi podatke o Romih v Sloveniji, ki so predstavljeni v posebnem kratkem poročilu (infografiki).¹⁴⁰ Raziskavo je v Sloveniji vodil Center za kakovost v vzgoji in izobraževanju Korak za korakom.¹⁴¹ Podatke je prispevalo 40 družin (iz Prekmurja in Dolenjske), 42 strokovnih delavcev (z različnih področij), 6 strokovnih delavk vrtcev in 6 oblikovalk politik na lokalni in državni ravni.¹⁴² Vprašalniki so bili pripravljeni in izvedeni s pomočjo Romov iz Slovenije.

Raziskava je zajela področja zdravja, dobrega počutja, higiene in prehrane, družinskih in bivalnih razmer, varnosti, starševstva in razpoložljivosti ter dostopnosti predšolske vzgoje in izobraževanja.

¹³⁷ Breaking the silence. The Right of Each Young Roma Children in Europe to Develop and Thrive. European REYN Early Childhood Research Study. Exploring the Status of Young Roma Children and their Families. Dostopno na: https://www.reyn.eu/wp-content/uploads/2023/09/REYN_Early_Childhood_Research_Study-0524.pdf.

¹³⁸ Položaj romskih otrok v Sloveniji. Infografika.

Dostopno na: https://www.reyn.eu/wp-content/uploads/2023/09/Slovenia_infographic.pdf.

¹³⁹ Raziskava je bila izvedena v Belgiji, Bosni in Hercegovini, Bolgariji, Hrvaški, Madžarski, Italiji, Republiki Kosovo, Srbiji, Slovaški, Sloveniji in Ukrajini. Raziskava analizira ključna področja, ki vplivajo na otrokov razvoj in družinsko dobro počutje.

¹⁴⁰ Prav tam.

¹⁴¹ Informacije o delu centra so dostopne na: <https://www.korakzakorakom.si/>.

¹⁴² Prekinimo molk: predstavitev rezultatov REYN raziskave o trenutnem položaju predšolskih romskih otrok in njihovih družin v Sloveniji.

Dostopno na: https://www.korakzakorakom.si/storage/app/files/projekti/Katalogi/SReyn_SI%20raziskava%2030.%2011.%202023.pdf.

Rezultati raziskave so za Slovenijo pokazali, da:

- 32 odstotkov staršev, ki so bili vključeni v raziskavo, nima osnovnošolske izobrazbe oziroma je, tudi če so obiskovali osnovno šolo, niso zaključili;
- 58 odstotkov v raziskavo vključenih staršev je brezposelnih;
- 20 odstotkov družin iz raziskave nima dostopa do tople vode;
- 55 odstotkov otrok, vključenih v raziskavo, nima svoje sobe oziroma 70 odstotkov teh otrok celo nima svoje postelje;
- 63 odstotkov družin z majhnimi otroki, ki so bili vključeni v raziskavo, je odvisnih od finančne podpore iz javnih sredstev ali drugih virov (npr. denarna socialna pomoč), vendar pa 32 odstotkov teh družin nikoli ni prosilo za pomoč v stiski;
- 20 odstotkov v raziskavo vključenih družin ocenjuje, da kraj bivanja oziroma soseska, kjer živijo, ni varna za njihove otroke;
- 9 od 15 otrok se ne more varno igrati v okolju, kjer živijo;
- 18 odstotkov romskih otrok, vključenih v raziskavo, nima dostopa do kakovostnih storitev;
- v okolju, kjer živijo, oziroma v bližini svojih domov 60 odstotkov romskih otrok, ki so bili vključeni v raziskavo, nimajo dostopa do javnih objektov, kot je knjižnica, 65 odstotkov romskih otrok do gledališča in 62 odstotkov romskih otrok do javnega parka ter otroškega igrišča;
- 38 odstotkov romskih otrok, vključenih v raziskavo, nima dostopa do vrtcev;
- so v 87 odstotkih matere tiste, ki prevzemajo glavno skrb za otroke v družini, pri čemer 10 odstotkov v raziskavo vključenih mater ne dobiva zadostne podpore s strani ostalih družinskih članov.

V letu 2024 je bilo v okviru projekta **Spodbujanje enakosti Romov v Sloveniji in na Slovaškem (PRESS)**, ki ga izvaja Skupina za pravice manjšin (Minority Rights Group), objavljeno še poročilo **Enakost pri dostopu do pravnega varstva: Odprava ovir za Rome pri uveljavljanju njihovih pravic v primerih diskriminacije**.¹⁴³

Poročilo obravnava primere diskriminacije, s katero se Romi srečujejo v vsakdanjem življenju. V poročilu so prikazani primeri diskriminacije, ki so jih dokumentirali romski mediatorji, ter pravna pomoč, ki je bila zagotovljena Romom v Sloveniji in na Slovaškem. Poročilo obravnava ključne težave, kot so segregirano izobraževanje, omejen dostop do zdravstvenih storitev, diskriminacija na delovnem mestu in pri dostopu do javnih storitev ter policijske zlorabe. Pripravljen je bilo z namenom ozaveščanja o razpoložljivih pravnih sredstvih za preprečevanje diskriminacije ter o pomenu prijave diskriminacije pristojnim organom.

Na področju vzgoje in izobraževanja poročilo predvsem ugotavlja, da so na Slovaškem romski otroci pogosto segregirani v šolah, kar ovira njihov dostop do kakovostnega izobraževanja, v Sloveniji pa so romske otroke v nekaterih primerih neupravičeno usmerjali v prilagojene programe, kar je prav tako zmanjšalo njihove možnosti za uspešno izobraževanje. Pristojnim odločevalcem so priporočili, da se odpravi vsakršna segregacija v šolah in da se zagotovijo dejanske enake izobraževalne možnosti za romske otroke. Posebej so poudarili, da je treba zagotoviti dodatno podporo romskim otrokom, da se prepreči njihovo neupravičeno usmerjanje v prilagojene programe.

¹⁴³ Skupina za pravice manjšin (2024). Enakost pri dostopu do pravnega varstva: Odprava ovir za Rome pri uveljavljanju njihovih pravic v primerih diskriminacije.
Dostopno na: <https://minorityrights.org/sl/resources/equality-in-accessing-justice-removing-barriers-for-roma-in-pursuing-their-rights-in-discrimination-cases/>.

Usmerjevalni odbor Sveta Evrope za boj proti diskriminaciji, raznolikost in vključevanje (CDADI) je novembra 2024 sprejel Študijo izvedljivosti o politikah in praksah za odpravo segregacije in vključevanja na področju izobraževanja romskih in potujočih otrok (študija CDADI).¹⁴⁴

Ta analizira nujnost in izvedljivost ukrepov za odpravo segregacije romskih otrok in otrok potujočih skupin v izobraževanju ter poudarja, da Evropsko sodišče za človekove pravice segregacijo že od leta 2007 prepozna kot kršitev človekovih pravic. Temelji na analizi različnih dokumentov, intervjujih z nevladnimi organizacijami in na anketi, izvedeni v 18 državah članicah (odgovore so prispevale Avstrija, Azerbajdžan, Bosna in Hercegovina, Bolgarija, Hrvaška, Ciper, Finska, Francija, Grčija, Madžarska, Republika Moldavija, Norveška, Poljska, Portugalska, Slovaška, Švedska, Švica in Turčija). Slovenija v anketi ni sodelovala.

Tematski pristop študije je omogočil poglobljeno razumevanje vpliva strukturnih dejavnikov, kot so anticiganizem, revščina in stanovanjska segregacija, na ločevanje otrok v izobraževalnem sistemu. Študija ugotavlja, da se segregacija romskih otrok pojavlja v obliki fizične ločitve v posebne šole, ločene razrede ali šole z izključno romskimi učenci. Med glavnimi vzroki so poleg socialno-ekonomskih dejavnikov tudi diskriminatorne prakse, kot je nepošteno testiranje otrok za otroke s posebnimi potrebami. Posledice segregacije vključujejo nižjo kakovost izobraževanja, socialno izključenost in omejene možnosti za uspeh, kar dolgoročno ohranja medgeneracijske neenakosti. Večina držav nima jasnih pravnih opredelitev segregacije ali sistematičnih mehanizmov za spremljanje njenega obsega in učinkov, kar še otežuje učinkovito ukrepanje.

Študija priporoča sprejetje jasnega pravnega okvira za preprečevanje segregacije in sistematično spremljanje podatkov o njenem obsegu. Države morajo okrepiti boj proti anticiganizmu ter zagotoviti vključujoče izobraževalne politike, ki vključujejo dostopno in kakovostno predšolsko vzgojo, usposabljanje učiteljev za protidiskriminacijske pristope, štipendije za romske študente in vključevanje romske zgodovine ter kulture v učne programe. Posebna pozornost naj bo namenjena vključevanju romskih deklet in otrokom iz segregiranih okolij v redne šole, pri čemer so ključni podporni ukrepi, kot so mentorstvo in finančna pomoč.

Študija navaja tudi nekaj primerov pozitivnih praks iz več držav, kot so npr. brezplačna predšolska vzgoja na Madžarskem in v Španiji, sistem štipendij za romske študente v Bosni in Hercegovini ter na Hrvaškem, uspešna vključitev romskih otrok v redne šole v Združenem kraljestvu in Romuniji ter programi usposabljanja učiteljev za preprečevanje pristranskosti na Švedskem in Madžarskem. Ti primeri dokazujejo, da je celostni pristop, ki združuje pravne, socialne in izobraževalne reforme, ključen za odpravo segregacije in izboljšanje izobraževalnih možnosti romskih otrok.

144 Študija izvedljivosti o politikah in praksah za odpravo segregacije in vključevanja na področju izobraževanja romskih in potujočih otrok (2024). Usmerjevalni odbor Sveta Evrope za boj proti diskriminaciji, raznolikost in vključevanje.

Dostopno na: <https://rm.coe.int/feasibility-study-on-desegregation-and-inclusion-policies-and-practice/1680b2af74>.

Rezultati **Mednarodne raziskave poučevanja in učenja – TALIS 2024**,¹⁴⁵ ki jo je izvedla Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) in se je osredotočala na učitelje in ravnatelje z zbiranjem njihovih mnenj o poučevanju, delovnih pogojih in šolskem okolju, so za Slovenijo¹⁴⁶ pokazali, da se raznolikost v šolah povečuje.

36 % učiteljev poučuje v šolah, kjer ima več kot 10 % učencev prvi jezik drugačen od jezika poučevanja (nad povprečjem OECD), 44 % pa v šolah z vsaj 1 % učencev beguncev. V obeh primerih gre za precejšnjo rast v primerjavi z letom 2018. Le 42 % učiteljev je menilo, da lahko pouk močno prilagodijo kulturni raznolikosti učencev (pod povprečjem OECD), vendar je 77 % učiteljev povedalo, da spodbujajo vključujoče sodelovanje. Skoraj polovica učiteljev (48 %) je delala v šolah, kjer ima več kot 10 % učencev posebne izobraževalne potrebe, kar je za 21 odstotnih točk več kot leta 2018. Večina jih je menila, da lahko učinkovito prilagajajo učne naloge (61 %) in sodelujejo s strokovnjaki pri delu z učenci s posebnimi potrebami (72 %). Kar 76 % učiteljev je menilo, da lahko močno prispevajo k razvoju socialnih in čustvenih veščin učencev, 91 % pa jih je to vidi kot svojo odgovornost. Glede strokovnega izpopolnjevanja jih je 43 % poročalo, da so jim dejavnosti v zadnjem letu pomagale izboljšati poučevanje (pod povprečjem OECD: 55 %). Največ potreb po dodatnem usposabljanju so učitelji izražali na področjih vodenja razreda (24 %), podpore socialno-čustvenemu učenju (21 %) in ocenjevanja znanja (19 %), pri začetnikih pa so bili ti deleži višji. Glavne ovire za vključevanje v strokovno izobraževanje so bile preobremenjen urnik (67 %), pomanjkanje časa zaradi drugih obveznosti (64 %) in previsoki stroški (59 %).

¹⁴⁵ Mednarodna raziskave poučevanja in učenja – TALIS 2024 (2024). OECD.

Dostopno na: https://www.oecd.org/en/publications/results-from-talis-2024_90df6235-en.html in

¹⁴⁶ Rezultati za Slovenijo dostopni na: https://www.oecd.org/en/publications/results-from-talis-2024-country-notes_e127f9e2-en/slovenia_026ae2e9-en.html in https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/10/results-from-talis-2024_28fbde1d/90df6235-en.pdf. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/10/results-from-talis-2024-country-notes_eafd703e/slovenia_853080d4/026ae2e9-en.pdf

5 PREGLED PRIPOROČIL NADZORNIH MEHANIZMOV ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV IN SVETA EVROPE

Poročila različnih mednarodnih organizacij za Slovenijo v zvezi z diskriminacijo na podlagi etnične pripadnosti še posebej izpostavljajo Rome, izbrisane in manjšine iz nekdane Jugoslavije ter begunce, kar nedvomno kaže na to, da je področje diskriminacije na podlagi etničnosti, barve kože, nacionalnosti in religije za Slovenijo ena najbolj relevantnih in občutljivih problematik.¹⁴⁷

Z vidika mednarodnega nadzora nad spremljanjem, preverjanjem in zagotavljanjem spoštovanja mednarodnih standardov, zlasti na področjih človekovih pravic, sta ključni mednarodni organizaciji Organizacija združenih narodov (OZN) in Svet Evrope s svojimi nadzornimi mehanizmi. Slovenija je zavezana univerzalnemu instrumentu o človekovih pravicah in mora periodično poročati pogodbenim telesom o uresničevanju posameznih instrumentov oziroma konvencij.

5.1 Organizacija združenih narodov

Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice (Odbor MPESKP),¹⁴⁸ ki je nadzorni mehanizem izvajanja **Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah** (MPESKP),¹⁴⁹ je v svojem zadnjem poročilu za Slovenijo leta 2014 ugotovil, da se romska skupnost v Sloveniji sooča z marginalizacijo in diskriminacijo na področju izobraževanja.

Odbor MPESKP je izrazil zaskrbljenost:

- nad visoko stopnjo osipa med romskimi otroki in njihovi nizki učni dosežki;
- zaradi nerazpoložljivosti zadostnih razčlenjenih podatkov o učinkovitem uveljavljanju pravic v skladu z MPESKP za prikrajšane in marginalizirane posameznike in skupine, zlasti Rome;
- da so kljub nekaterim sprejetim ukrepom za vključitev romskih otrok v redno izobraževanje in ne glede na sprejem posebne strategije na področju izobraževanja Romov romski otroci redko vključeni v predšolske izobraževalne ustanove, da je veliko romskih otrok v osnovni in srednji šoli vpisanih v programe za otroke s posebnimi potrebami, da dosegajo slab šolski uspeh tudi na primarni ravni in da stopnja osipa romskih otrok ostaja visoka na vseh ravneh šolanja.

Odbor MPESKP je državi priporočil:

- izboljšanje dostopa romskih otrok do izobraževanja, povečanje finančne podpore za programe zgodnjega otroštva in izobraževalne programe, ter sprejem ukrepov za zmanjšanje stopnje osipa in izboljšanje učnih dosežkov;
- da sprejme ukrepe za vzpostavitev sistema zbiranja in spremljanja letnih podatkov o pravicah iz pakta, razčlenjenih zaradi trenutno prepovedanih razlogov diskriminacije, vključno z raso in jezikom;

¹⁴⁷ Bajt, V. (2023). Etnična diskriminacija: strategije raziskovanja in merjenja. Ljubljana. Mirovni inštitut. Dostopno na: <https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2023/03/Etnicna-diskriminacija-web.pdf>.

¹⁴⁸ Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cescr>.

¹⁴⁹ Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>.

- da okrepi izvajanje obstoječih ukrepov in zanje dodeljene vire ter sprejme druge učinkovite in z viri ustrezno podprte ukrepe, katerih cilj bo vključevanje romskih otrok v predšolske ustanove, končanje segregacije v šoli in zmanjšanje šolskega osipa, vključno z izboljšanjem dostopa do in kakovosti izobraževanja za Rome.

Odbor za človekove pravice (Odbor MPDPP),¹⁵⁰ ki je nadzorni mehanizem izvajanja **Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah** (MPDPP),¹⁵¹ je po obravnavanem tretjem poročilu Slovenije leta 2016 ugotovil,¹⁵² da se v Sloveniji romska skupnost sooča s predsodki in diskriminacijo, zlasti na področju izobraževanja, zdravstva in zaposlovanja.

Odbor MPDPP je izpostavil:

- problem razlikovanja med avtohtonimi in neavtohtonimi romskimi skupnostmi, kar vodi do neenakega dostopa do pravic.

Odbor MPDPP je državi priporočil:

- odpravo diskriminacije na podlagi statusa romskih skupnosti;
- izboljšanje življenjskih razmer Romov;
- zagotovitev enakopravnega dostopa do izobraževanja;
- izvajanje programov, ki bodo spodbujali vključevanje Romov v javno življenje in izboljšali učne dosežke romskih otrok.

Oba pakta, MPESKP in MPDPP, poudarjata potrebo po zagotavljanju enakih pravic za vse, vključno z romsko skupnostjo, in izpostavljata izzive, s katerimi se Romi soočajo na področju izobraževanja. Priporočila vključujejo predvsem izboljšanje dostopa do izobraževanja, odpravo diskriminacije in sprejem ukrepov za izboljšanje učnih dosežkov romskih otrok.

Odbor za otrokove pravice (Odbor KOP)¹⁵³ je nadzorni mehanizem izvajanja **Konvencije o otrokovih pravicah** (KOP).¹⁵⁴ KOP vključuje določbe, ki zahtevajo zaščito otrok pred diskriminacijo, zagotavljanje izobraževanja in zdravja ter druge temeljne pravice. Osredotoča se tudi na pravice romskih otrok do enakopravnega dostopa do izobraževanja. Opozarja na pomanjkljivosti pri vključevanju romskih otrok v predšolske programe in visoko stopnjo osipa ter nizke učne dosežke romskih otrok.

¹⁵⁰ Odbor za človekove pravice.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr/introduction-committee>.

¹⁵¹ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>.

¹⁵² Sklepne ugotovitve glede tretjega periodičnega poročila Slovenije Odbora za človekove pravice.

Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/clovekove-pravice/porocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah/8523b02938/Sklepne-ugotovitve-za-tretje-porocilo-Slovenije-o-izvajanju-MPDPP.pdf>.

¹⁵³ Odbor za otrokove pravice.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc>.

¹⁵⁴ Konvencija o otrokovih pravicah.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>.

Odbor KOP je državo v zvezi z vzgojo in izobraževanjem Romov predvsem opozoril na:

- majhno vključenost romskih otrok v predšolske programe;
- pomanjkanje celostnih programov za razvoj otrok v zgodnjem otroštvu;
- visoko stopnjo osipa in nizek šolski uspeh romskih otrok na vseh šolskih ravneh;
- uporabo zastarelih gradiv, ki poudarjajo stereotipe o Romih.

Odbor KOP je na podlagi tretjega in četrtega poročila Sloveniji priporočil,¹⁵⁵ naj:

- država izboljša financiranje programov v zgodnjem otroštvu in poveča sredstva za izobraževanje Romov;
- razvije dobro financirane programe za zgodnje otroštvo, še posebej za ranljive skupine, vključno z romskimi otroki;
- odpravi dodatna plačila za izobraževanje in ponovno uvedbo štipendij;
- poveča sredstva za izvajanje strategije ministrstva na tem področju z namenom večjega vpisa romskih otrok v predšolske programe in sistematično vključevanje romskih pomočnikov ter ukrepov na predšolskem področju.

Odbor za odpravo rasne diskriminacije (Odbor ICERD)¹⁵⁶ je nadzorni mehanizem za izvajanje Konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (ICERD)¹⁵⁷ in ga sestavljajo neodvisni strokovnjaki, ki spremljajo izvajanje ICERD s strani držav pogodbenic.

ICERD določa ukrepe za preprečevanje rasne diskriminacije in za zagotavljanje enakih pravic na vseh področjih življenja. Poudarja potrebo po odpravi marginalizacije Romov, njihovem boljšem vključevanju v izobraževalni sistem in zmanjševanju stopnje osipa. Priporočila vključujejo čim bolj učinkovito izvajanje nacionalnega programa ukrepov za Rome in zagotavljanje nediskriminatornega dostopa do kakovostnega izobraževanja.

Odbor ICERD je za Slovenijo na podlagi njenega osmega do enajstega poročila ugotovil,¹⁵⁸ da:

- se nadaljuje marginalizacija Romov in njihov negotov družbeno-ekonomski položaj;
- še vedno prihaja do razlikovanja med avtohtonimi in neavtohtonimi Romi;
- je vključenost Romov v izobraževalni proces zelo nizka;
- je stopnja osipa zlasti med deklicami visoka;
- imajo Romi omejen dostop do kakovostnega izobraževanja, primernih stanovanj, zaposlitve in zdravstvene oskrbe.

¹⁵⁵ Tretje in četrto poročilo Odbora za otrokove pravice Sloveniji.

Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/clovekove-pravice/porocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah/212cdccc79/Sklepne-ugotovitve-k-tretjemu-in-cetrtemu-porocilu-Slovenije-o-izvajanju-Konvencije-o-otrokovih-pravicah.pdf>.

¹⁵⁶ Odbor za odpravo rasne diskriminacije.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cerd>.

¹⁵⁷ Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial>.

¹⁵⁸ Sklepne ugotovitve o osmem do enajstem periodičnem poročilu Slovenije.

Dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/clovekove-pravice/porocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah/0501ffb838/Sklepne-ugotovitve-za-osmo-do-enajsto-porocilo.pdf>.

Odbor ICERD je državi priporočil, naj:

- učinkoviteje izvaja nacionalni program ukrepov za Rome in naj se redno spremlja in ocenjuje njegov napredek;
- nujno zagotavlja nediskriminatorno uživanje pravic iz konvencije za vse Rome;
- nadaljuje z ukrepi za omogočanje dejanskega dostopa Romov do kakovostnega izobraževanja na vseh ravneh;
- izboljša ozaveščenost romskih skupnosti o nevarnostih zgodnjih in prisilnih porok;
- zagotovi dostop do storitev javnih služb in uradnega trga dela.

Odbor za odpravo diskriminacije žensk,¹⁵⁹ ki je nadzorni mehanizem za izvajanje **Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk** (CEDAW),¹⁶⁰ za Slovenijo ugotavlja visoko stopnjo osipa med romskimi deklicami in prisotnost zgodnjih in prisilnih porok med romskim prebivalstvom.

Državi je leta 2023 k sedmemu poročilu priporočil,¹⁶¹ da:

- v svojem naslednjem nacionalnem programu ukrepov za Rome spodbuja dostop romskih žensk do izobraževanja, zaposlitve, zdravstvenega varstva in stanovanj;
- sprejme ciljno usmerjene ukrepe, vključno s starosti primerno spolno vzgojo in prostim dostopom do sodobnih kontracepcijskih sredstev in storitev načrtovanja družine, da bi preprečila zgodnjo nosečnost med romskimi dekleti;
- odpravi otroške in/ali prisilne poroke med romskimi skupnostmi, vključno z zagotavljanjem štipendij, da bi zadržala romska dekleta v izobraževalnem sistemu, in ozaveščanjem romskih staršev in vodij skupnosti o kriminalni naravi in škodljivih učinkih otroških porok;
- uvede programe za povečanje vključenosti romskih deklic v izobraževanje, izobraževalne programe o nevarnostih zgodnjih in prisilnih porok in sprejem ukrepov za preprečevanje zgodnjih in prisilnih porok med romskimi deklicami.

Odbor proti mučenju (Odbor CAT)¹⁶² je nadzorni mehanizem **Konvencije proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali ponižujočim kaznim ali ravnanju** – CAT.¹⁶³ CAT prepoveduje mučenje in druge krute oblike kaznovanja. Države pogodbenice so dolžne sprejeti ukrepe za preprečevanje mučenja in zaščito žrtev. Odbor CAT je izrazil zaskrbljenost glede nasilja nad romskimi otroki v izobraževalnih ustanovah in opozoril na pomanjkanje podatkov o nasilju nad romskimi otroki.

¹⁵⁹ Odbor za odpravo diskriminacije žensk.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw>

¹⁶⁰ Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>.

¹⁶¹ Sklepne ugotovitve o sedmem periodičnem poročilu Slovenije.

Dostopno na:

<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.gov.si%2Fassets%2Fministrstva%2FMZEZ%2FDokumenti%2Fmultilateral%2Fclovekove-pravice%2Fporocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah%2FSklepne-ugotovitve-k-sedmemu-porocilu.docx&wdOrigin=BROWSELINK>.

¹⁶² Odbor proti mučenju.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cat>.

¹⁶³ Konvencija proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali ponižujočim kaznim ali ravnanju.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>.

Zakon o ratifikaciji konvencije proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju.

Uradni list RS, št. 24/93. Mednarodne pogodbe št. 7/93.

Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO740>.

Odbor CAT je leta 2023 na podlagi četrtega poročila države priporočil,¹⁶⁴ da:

- upošteva posebno zaščito posebej ogroženih manjšin ali marginaliziranih posameznikov, kar je del obveznosti države pogodbenice, da prepreči mučenje ali slabo ravnanje;
- si mora še naprej prizadevati za spodbujanje dostopa Romov do izobraževanja, zaposlitve, zdravstvenega varstva in ustreznih življenjskih pogojev;
- mora še naprej dosledno izvajati zakonodajo o prepovedi otroških in/ ali prisilnih porok ter obravnavati škodljive posledice takšnih praks, jih preiskovati in preganjati storilce.

Tudi posebni poročevalec OZN, ki je Slovenijo obiskal v času od 5. do 13. aprila 2018, je v svojem poročilu¹⁶⁵ med drugim izpostavil težave Romov v Sloveniji na področju izobraževanja in vključevanja v šolski sistem.

Posebni poročevalec je obiskal tudi dve romski skupnosti, kjer so mu bili predstavljeni problemi, s katerimi se skupnosti soočata. Posebej sta izpostavili nizke številke romskih otrok, ki obiskujejo šolo, usmerjanje romskih otrok v posebne, ločene razrede, in potrebo po ustreznih oblikah pedagoškega angažmaja v razredih.

Posebni poročevalec je ocenil, da ima pomanjkljiv dostop do pitne vode, komunalnih in socialnih storitev izjemno negativne posledice tako na splošen položaj Romov kot tudi konkretno na položaj na področjih, kot sta izobraževanje in zaposlovanje. Državni organi bi morali imeti pri odpravljanju ovir in izboljševanju položaja veliko bolj neposredno in proaktivno vlogo.

Slabo stanje ima negativen vpliv na romske otroke, ki obiskujejo oziroma bi morali obiskovati šolo, s posledičnimi učinki na področju socialne izključenosti, nepismenosti, pomanjkanja spretnosti in kvalifikacij. Pomanjkanje pitne vode neposredno vpliva na sposobnost vzdrževanja osnovne higijene, pri čemer je to eden izmed ključnih dejavnikov, ki prispevajo k diskriminaciji romskih otrok, saj se zaradi tega velikokrat izogibajo obiskovanju šole. Država bi morala v veliki meri prilagoditi pedagoški proces in pri tem ubrati posebne oblike ter metode pedagoškega dela.

Z vidika izboljšanja izobrazbe romskih otrok je posebni poročevalec Slovenijo med drugim pozval:

- k odpravi neupravičenega, škodljivega in diskriminatornega razlikovanja v zakonodaji in drugih ukrepih med avtohtonimi in neavtohtonimi romskimi skupnostmi;
- k sprejetju spremembe ZRomS-1, ki naj vključuje dodatne posebne ukrepe tudi na področju izobraževanja in socialnih storitev.

¹⁶⁴ Sklepne ugotovitve o četrtem rednem poročilu Slovenije.

Dostopno na:

<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.gov.si%2Fassets%2Fministrstva%2FMZEZ%2FDokumenti%2Fmultilateral%2Fclovekove-pravice%2Fporocila-SLO-po-instrumentih-o-clovekovih-pravicah%2FSklepne-ugotovitve-k-cetrtemu-porocilu-Slovenije-o-izvajanju-Konvencije-proti-mucenju.docx&wdOrigin=BROWSELINK>.

¹⁶⁵ Poročilo posebnega poročevalca za vprašanja manjšin o njegovem obisku v Sloveniji.

Dostopno na: <https://digitallibrary.un.org/record/3792008>

Agendo za trajnostni razvoj do leta 2030 (Agenda 2030)¹⁶⁶ so soglasno sprejele vse države članice OZN leta 2015 na zgodovinskem vrhu v New Yorku. Agenda 2030 predstavlja skupno zavezo držav k odpravi revščine, zmanjšanju neenakosti, zaščiti planeta in zagotavljanju miru ter blaginje za vse ljudi. Močno poudarja pomen izobraževanja kot ključnega elementa za doseg te ciljev, pri čemer je poseben poudarek namenjen dostopu do kakovostnega izobraževanja za vse ljudi, vključno z ranljivimi skupinami.

Cilj 4 je v celoti posvečen zagotavljanju vključujočega in pravičnega kakovostnega izobraževanja ter spodbujanju vseživljenjskega učenja za vse. Vsi ljudje, ne glede na spol, starost, raso, narodnost ali druge dejavnike, bi morali imeti dostop do izobraževanja, ki naj bi jih opremilo z znanjem in veščinami za uspešno življenje. Izobraževanje je ključno za izboljšanje življenjskih priložnosti Romov, posebna pozornost pa bi morala biti usmerjena v otroke in mlade iz ranljivih skupin, vključno z Romi.

Znotraj tega cilja podcilja 4.1 in 4.2 določata, da je treba:

- do leta 2030 vsem deklicam in dečkom omogočiti, da dokončajo brezplačno, enakopravno in kakovostno osnovno in srednjo šolo s konkretnimi in uporabnimi učnimi rezultati;
- do leta 2030 vsem deklicam in dečkom omogočiti dostop do kakovostnega razvoja v zgodnjem otroštvu, varstva in predšolske vzgoje kot priprave na šolo.

Konvencijo proti diskriminaciji v izobraževanju¹⁶⁷ je leta 1960 v Parizu sprejela Generalna konferenca Organizacije Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO). Gre za prvo pravno zavezujočo mednarodno listino, ki je v celoti posvečena pravici do izobraževanja. Predstavlja močno orodje za spodbujanje vključujočega in pravičnega kakovostnega izobraževanja za vse. Je v celoti zavezujoča za vse države pogodbenice, ki se morajo držati vseh pravic in obveznosti, določenih v tem dokumentu. Konvencija ponovno potrjuje, da je izobraževanje temeljna človekova pravica. Poudarja obveznosti držav, da zagotovijo brezplačno in obvezno izobraževanje, prepoveduje kakršno koli obliko diskriminacije in spodbuja enakost možnosti pri izobraževanju.

Glavne določbe konvencije vključujejo:

- brezplačno in obvezno osnovno izobraževanje;
- splošno dostopno in dostopno srednješolsko izobraževanje v različnih oblikah;
- enako dostopnost visokega izobraževanja za vse na podlagi individualnih sposobnosti;
- enakovredne standarde izobraževanja v vseh javnih izobraževalnih ustanovah iste stopnje in pogoje glede kakovosti;
- priložnosti za tiste, ki so zamudili celotno ali del osnovnega izobraževanja, in nadaljevanje njihovega izobraževanja;
- priložnosti za usposabljanje učiteljev brez diskriminacije.

¹⁶⁶ Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030.

Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/razvojno-sodelovanje/publikacije/Agenda_za_trajnostni_razvoj_2030.pdf.

¹⁶⁷ Konvencija proti diskriminaciji v izobraževanju.

Dostopno na: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-against-discrimination-education?hub=70224#item-2> in https://pisrs.si/mednarodniAkt?id=MA2827_1999.

Konvencija prav tako poudarja:

- da mora biti izobraževanje usmerjeno v popoln razvoj človeške osebnosti in krepitev spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin;
- svobodo staršev, da izberejo izobraževanje za svoje otroke v skladu s svojimi moralnimi in verskimi prepričanji;
- pravico pripadnikov narodnih manjšin, da izvajajo lastne izobraževalne dejavnosti.

V tretjem krogu **Univerzalnega periodičnega pregleda** o uresničevanju človekovih pravic v Republiki Sloveniji,¹⁶⁸ ki je potekal leta 2019, je Slovenija glede izboljšanja položaja Romov prejela večje število priporočil in jih večinoma sprejela.

Med priporočili izstopajo tista, ki se nanašajo na izboljšanje življenjskih razmer in učinkovitejšo zaščito pred predsodki, diskriminacijo in socialnim izključevanjem. Nekaj priporočil pa se nanaša tudi na izboljšanje dostopa Romov do izobraževanja.

Posebni poročevalec OZN za pravice v zvezi z uživanjem varnega, čistega, zdravega in trajnostnega okolja¹⁶⁹ je v svojem poročilu navedel, da je bil šokiran nad razmerami v jugovzhodni regiji Dolenjske. Številne romske družine nimajo dostopa do varne pitne vode, ustreznih sanitarij ter priključkov na električno omrežje. Razmere trajajo že desetletja in vodijo do kršitev človekovih pravic do namestitve, torej stanovanja, vode, sanitarij in zagotavljanja ustreznega življenjskega standarda, otrokovih pravic in temeljne pravice do dostojnega življenja. Nesprejemljivi pogoji po mnenju poročevalca odražajo diskriminacijo Romov v nasprotju z normami in standardi človekovih pravic. To dodatno škoduje romskim otrokom, saj posega v njihovo pravico do izobraževanja. Sloveniji je priporočil, naj nemudoma ukrepa za oskrbo vseh romskih naselij, ki ostajajo nepovezana z lokalno infrastrukturo za pitno vodo in sanitarno vodo.

¹⁶⁸ Stanje človekovih pravic v Republiki Sloveniji je bilo v okviru Univerzalnega periodičnega pregleda tretjič pregledano 12. 11. 2019 na 34. zasedanju Delovne skupine za Univerzalni periodični pregled.

Odločitev Vlade Republike Slovenije o 157 priporočilih, ki jih je Republika Slovenija prejela, je dostopno na: <https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2020/02/Odlocitev-Vlade-Republike-Slovenije-o-157-priporocilih1.pdf>.

¹⁶⁹ Poročilo posebnega poročevalca OZN za pravice v zvezi z uživanjem varnega, čistega, zdravega in trajnostnega okolja.

Dostopno na: <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc5233add2-visit-slovenia-report-special-rapporteur-issue-human-rights>.

5.2 Svet Evrope

Svetovalni odbor Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin (Svetovalni odbor OKVNM) spremlja uresničevanje konvencije¹⁷⁰ v državah članicah Sveta Evrope. V zadnjem, petem mnenju¹⁷¹ so priporočila Svetovalnega odbora OKVNM usmerjena v izboljšanje življenjskih razmer, izobraževanja, vključevanja Romov v družbo ter zmanjšanja diskriminacije in predsodkov. V zvezi s področjem izobraževanja Romov je Sloveniji priporočil, da:

- pregleda učne načrte in vanje vključi vsebine o manjšinskih skupnostih, njihovi zgodovini in kulturi;
- izvede dodatno usposabljanje učiteljev in izboljša izobraževalna gradiva za spodbujanje medsebojnega spoštovanja;
- poveča vključenost romskih otrok v predšolsko vzgojo in redno izobraževanje.

Svetovalni odbor Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih (Svetovalni odbor ELRMJ) spremlja uresničevanje listine,¹⁷² ki je namenjena varovanju regionalnih ali manjšinskih jezikov. Poseben poudarek listine je namenjen kulturnemu vidiku in uporabi regionalnega ali manjšinskega jezika na vseh področjih življenja govorcev.

Zasnovana je z namenom varovati in spodbujati regionalne ali manjšinske jezike, ki predstavljajo ogrožen vidik evropske kulturne dediščine. Iz tega razloga ne vsebuje zgolj protidiskriminacijske klavzule glede uporabe teh jezikov, temveč zagotavlja tudi ukrepe, ki te jezike aktivno podpirajo: cilj je zagotoviti, če je to razumno mogoče, uporabo regionalnih ali manjšinskih jezikov na področju izobraževanja in v javnih glasilih ter dovoliti njihovo uporabo v sodnih in upravnih postopkih, na gospodarskih in družbenih področjih ter pri kulturnih dejavnostih. Tovrstnim jezikom je le tako mogoče zagotoviti nadomestilo, kjer je to potrebno, za neugodne razmere v preteklosti ter jih ohranjati in razvijati v okviru raznolike kulturne identitete Evrope. Bistveni dejavnik pri vzdrževanju in ohranjanju regionalnih ali manjšinskih jezikov je položaj, ki je tem jezikom namenjen v izobraževalnem sistemu.

V drugem delu ELRMJ se državam prepušča opredelitev izvedbenih ukrepov, kljub temu pa se zahteva prisotnost regionalnega ali manjšinskega jezika na »vseh ustreznih stopnjah« izobraževalnega sistema. Oblika poučevanja regionalnega ali manjšinskega jezika se spreminja glede na stopnjo izobraževanja. Tudi razvoj strpnosti in spoštovanja v okviru izobraževalnega sistema in javnih glasil je pomemben dejavnik dejanske prakse ohranjanja regionalnih ali manjšinskih jezikov.

V tretjem delu ELRMJ govori o ukrepih za pospeševanje rabe regionalnih ali manjšinskih jezikov v javnem življenju. 8. člen obravnava različne ravni izobraževanja in možnosti za vključevanje regionalnih ali manjšinskih jezikov. Za vsako raven izobraževanja (predšolska, osnovnošolska, srednješolska, strokovno in poklicno, univerzitetno in izobraževanje odraslih) so podane posebne možnosti glede na okoliščine teh jezikov. Oblasti niso zavezane k izvajanju ukrepov, če je število učencev prenizko, vendar ELRMJ spodbuja izvajanje, če je izvedbo možno prilagoditi za manjše skupine.

¹⁷⁰ Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin.

Dostopno na: http://www.svetevrope.si/sl/dokumenti_in_publikacije/konvencije/157/index.html.

¹⁷¹ Peto mnenje Svetovalnega odbora OKVNM o Sloveniji (2022).

Dostopno na: <https://rm.coe.int/5th-op-slovenia-si/1680a8766b>

¹⁷² Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih.

Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2000-02-0084>.

Pri ratifikaciji ELRMJ je Slovenija izrecno navedla, da prevzema obveznosti tudi v delu, ki se nanaša na romski jezik. Svetovalni odbor ELRMJ vztrajno priporoča, naj Slovenija bolj ambiciozno in odločno pristopi k razvoju poučevanja romskega jezika in kulture na vseh ustreznih ravneh.

V zadnjem ciklu spremljanja je Svetovalni odbor ELRMJ Sloveniji priporočil,¹⁷³ naj:

- začne poučevati romščino kot predmet na vseh ustreznih stopnjah in razviti načrt za usposabljanje učiteljev, ki so zmožni poučevati romščino;
- spodbuja ozaveščenost o romskem jeziku in kulturi kot sestavnem delu kulturne dediščine Slovenije v okviru splošnega izobraževanja in v medijih.

Komisar SE za človekove pravice je v okviru dostopa do kvalitetne izobrazbe za Rome v svojem **poročilu**¹⁷⁴ iz leta 2017 izpostavil pomanjkanje podatkov o številu romskih otrok, ki obiskujejo predšolsko, osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje v Sloveniji. Poudaril je, da je izboljšanje dostopa do izobrazbe ključno za odpravljanje izključenosti in revščine Romov. Komisar je v zvezi z »inkubatorji« v romskih naseljih ugotovil, da je asistentov, ki zagotavljajo pomoč romskim družinam v romskem naselju, premalo.

Nadalje je ugotovil, da nadomestilo 20 odstotkov povečanja otroškega dodatka družinam, ki ne dobijo mesta v državnih vrtcih, dejansko odvrta romske družine od vpisa otrok vanje. Razlogi za nizek delež romskih otrok, ki zaključijo osnovno šolo, so diskriminacija romskih otrok v šolah, nizko vrednotenje izobrazbe kot take, slabe stanovanjske razmere, ki ne omogočajo, da bi bila šola prioriteta, zgodnje poroke in nosečnosti ter razširjena kriminaliteta med najstniki, katere povod so odrasli.

Problematična je tudi segregacija, ki je od leta 2004 uradno prepovedana, vendar v praksi še vedno prisotna. Pri tem je zaskrbljujoč tudi podatek, da je v šolskem letu 2015/16 v šolah za posebne potrebe bilo 10 odstotkov romskih otrok in le 1,5 odstotka ostalih otrok. V zvezi z izboljšanjem dostopa do izobrazbe izpostavlja okrepitev zdajšnjih ukrepov in vzpostavitev novih, fleksibilnih pedagoških pristopov. Komisar na tem področju opozarja tudi, da se mora segregacija v šolah popolnoma ukiniti.

Slovenske oblasti poziva, da omogočijo dostop do enoletne brezplačne predšolske vzgoje v vrtcih, ki naj bi bila most med »inkubatorji« in osnovno šolo, pri čemer mora država do vrtcev zagotoviti tudi brezplačen prevoz.

Nadalje je pozval oblasti, da s posebnimi ukrepi naslovijo problem prevelikega števila romskih otrok v šolah za posebne potrebe, kar vzpodbuja diskriminacijo in izključenost v družbi.

Predlagal je uradno vzpostavitev izobraževanja in zaposlovanja asistentov, ki bi pomagali romskim otrokom in družinam na vseh stopnjah izobraževanja.

¹⁷³ Mnenje Svetovalnega odbora ELRMJ (2019).

Dostopno na: <https://rm.coe.int/sloveniaer5-si/1680a375a4>.

¹⁷⁴ Poročilo Komisarja za človekove pravice Sveta Evrope po njegovem obisku v Sloveniji od 20. do 23. marca 2017.

Dostopno na: <https://rm.coe.int/report-on-the-visit-to-slovenia-from-20-to-23-march-2017-by-nils-muizn/1680730405>.

Evropska komisija proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) je v svojem **poročilu**¹⁷⁵ iz leta 2019 poudarila, da je vzpostavitev in delovanje ukrepov na področju izobraževanja v praksi v veliki meri odvisno od politične volje in sodelovanja lokalnih oblasti. Pri tem z zaskrbljenostjo ugotavlja, da še vedno obstaja visoka stopnja romskih učencev, ki predčasno opustijo šolanje in nesorazmerno velik delež romskih otrok v šolah s prilagojenim programom. Organe oblasti je pozvala k nujni izvedbi posebnih ukrepov na področju izobraževanja in enakopravnosti pri zaposlovanju, v okviru nacionalnega programa ukrepov za Rome za obdobje 2017–2021. Pomembno priporočilo pri izboljšanju tako izobraževalnega sistema za Rome kot ostalih pravic je tudi sprememba zakonodajne ureditve Sveta romske skupnosti RS, ki naj postane bolj reprezentativen in učinkovit.

V svojih priporočilih Sloveniji v okviru petega cikla spremljanja je ECRI ponovil priporočilo,¹⁷⁶ naj oblasti zbirajo razčlenjene podatke o enakosti za namene boja proti rasi diskriminaciji. Po potrebi bi morali organi predlagati takšno zakonsko rešitev, da bi zagotovili, da se podatki zbirajo v vseh primerih ob ustreznem upoštevanju standardov varstva osebnih podatkov, vključno z načeli zaupnosti, prostovoljne privolitve po poučitvi in prostovoljne samoidentifikacije.

Skupina strokovnjakov za ukrepanje proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini (skupina GREVIO),¹⁷⁷ neodvisni organ za spremljanje človekovih pravic, ki ima nalogo spremljati izvajanje Konvencije o preprečevanju in boju proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini (Istanbulska konvencija),¹⁷⁸ ugotavlja, da kljub napredku še vedno ostajajo izzivi pri vključevanju romske skupnosti v mehanizme zaščite pred nasiljem. To vključuje premagovanje predsodkov, izboljšanje dostopa do izobraževanja in zaposlovanja ter krepitev zaupanja v institucije, ki nudijo pomoč in podporo žrtvam nasilja.

Posebna pozornost se posveča ranljivim skupinam, vključno z Romi. Romske ženske in deklice se pogosto soočajo z večplastno diskriminacijo in večjo izpostavljenostjo nasilju, zato je ključno, da se pri izvajanju konvencije upošteva tudi njihove specifične potrebe.

¹⁷⁵ Poročilo Evropske komisije proti rasizmu in nestrpnosti o Sloveniji.

Dostopno na: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-slovenia-slovenian-translation-/168094caff>.

¹⁷⁶ Sklepi ECRI o izvajanju priporočil v zvezi s Slovenijo ob upoštevanju vmesnih nadaljnjih ukrepov (2022). Dostopno na: <https://rm.coe.int/ecri-conclusions-on-the-implementation-of-the-recommendations-in-respe/1680a59af2>.

¹⁷⁷ Več informacij o skupini strokovnjakov GREVIO je dostopnih na: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio>.

¹⁷⁸ Konvencija o preprečevanju in boju proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini. Uradni list RS, št. 1/15. Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO6703>.

Skupina GREVIO je Sloveniji podala naslednja priporočila v zvezi z Romi:

- izboljšati dostop romskih žensk in deklic do storitev pomoči in zaščite pred nasiljem. To vključuje zagotovitev, da so storitve dostopne v jeziku, ki ga romske skupnosti razumejo, in da so kulturno občutljive;
- ozaveščati in izobraževati romske skupnosti o pravicah, ki jih zagotavlja Istanbulska konvencija, ter o razpoložljivih storitvah za pomoč in podporo. To lahko vključuje kampanje za ozaveščanje in izobraževalne programe, namenjene tako romskim ženskam kot širši romski skupnosti;
- usposablјati strokovnjake, ki delajo z romskimi skupnostmi, vključno s policijo, zdravstvenimi delavci, socialnimi delavci in učitelji, o specifičnih potrebah in izzivih, s katerimi se soočajo romske ženske in deklice;
- spodbujati je treba sodelovanje z romskimi skupnostmi pri oblikovanju in izvajanju politik ter programov za preprečevanje nasilja in zaščito žrtev. To vključuje sodelovanje z romskimi voditelji, organizacijami in mediatorji;
- izboljšati je treba zbiranje podatkov o nasilju nad romskimi ženskami in deklicami, da bi bolje razumeli obseg problema in učinkovitost ukrepov za njegovo reševanje;
- zagotoviti je treba, da imajo romske ženske in deklice enak dostop do pravne zaščite in podpornih storitev kot druge skupine prebivalstva. To vključuje učinkovito izvajanje zakonodaje in politik, ki ščitijo pred nasiljem;
- spodbujati celostni pristop, ki vključuje reševanje širših socialno-ekonomskih izzivov, s katerimi se soočajo romske skupnosti, kot so revščina, pomanjkanje izobrazbe in nizka stopnja zaposlenih na trgu dela, saj lahko ti dejavniki prispevajo k večji izpostavljenosti nasilju.

6 PRIPOROČILA ZAGOVORNIKA NAČELA ENAKOSTI V ZVEZI Z ROMI NA PODROČJU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

Skladno z drugo alinejo 21. člena ZVarD lahko Zagovornik daje priporočila državnim organom, lokalnim skupnostim, nosilcem javnih pooblastil, delodajalcem, gospodarskim subjektom in drugim subjektom v zvezi z ugotovljenim položajem oseb z določeno osebno okoliščino, kot je npr. rasa in etnična pripadnost.

Zagovornik je od leta 2019 izdal več priporočil pristojnim organom, zlasti vladi in ministrstvu, tudi glede položaja Romov. Večkrat je poudaril potrebo po proaktivnem reševanju težav, zlasti v jugovzhodnem delu Slovenije. Večina priporočil ni bila upoštevana.

Večino priporočil, ki se nanašajo na izboljšanje položaja Romov na področju vzgoje in izobraževanja, je Zagovornik izdal glede predpisov v pripravi oziroma predlogov sprememb in dopolnitev predpisov ter ob pripravi strateških in programskih dokumentov.

V nadaljevanju so predstavljeni povzetki Zagovornikovih priporočil na zakonodajo in druge predpise glede izzivov Romov na področju vzgoje in izobraževanja.

Priporočila na predlog Zakona o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami¹⁷⁹

Zagovornik je leta 2020 DZ na predlog zakona, ki ureja obravnavo otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami, podal priporočila za izboljšave z vidika enakih možnosti, enakega obravnavanja in nediskriminacije, ki so se nanašala tudi na Rome. Opozoril je, da so raziskovalci ugotovili, da so v Sloveniji v vzgojnih zavodih nadpovprečno nameščeni otroci in mladostniki iz romskih družin, ki živijo v šibkih socialno-ekonomskih okoljih. Priporočila so vključevala zahtevo po vključitvi načela nediskriminacije, spoštovanju pravic otrok glede na starost in zrelost, ter zagotavljanje pravice otrok do obveščenosti, izjave in posvetovanja v procesih odločanja. Zagovornik je priporočil tudi, da se v zakon vključi zbiranje podatkov o etničnem poreklu in narodnosti otrok, da bi omogočili spremljanje in preprečevanje diskriminacije.

Priporočilo je bilo v času priprave posebnega poročila delno upoštevano.

¹⁷⁹ Priporočilo Zagovornika načela enakosti na predlog Zakona o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami (ZOOMTVI).

Dostopno na: <https://zagovornik.si/izdelki/priporocilo-zagovornika-nacela-enakosti-na-predlog-zakona-o-obravnavi-otrok-in-mladostnikov-s-custvenimi-in-vedenjskimi-tezavami-in-motnjami-zoomtvi-19-11-2020/>.

Priporočila na osnutek Nacionalnega programa ukrepov za Rome za obdobje 2021–2030¹⁸⁰

Zagovornik je leta 2021 Uradu Vlade RS za narodnosti kot pripravljavcu NPUR 2021–2030 v okviru javne obravnave osnutka dokumenta podal vrsto priporočil za nadgradnjo dokumenta. Na področju vzgoje in izobraževanja je Zagovornik pristojnemu ministrstvu kot enemu od pripravljavcev NPUR 2021–2030 priporočil, naj doda ukrepe za izboljšanje spoštovanja pravic, splošnega življenjskega standarda in vključenosti Romov v družbo v primerjavi s celotnim prebivalstvom na področju vzgoje in izobraževanja. Opozoril je na pomanjkanje ukrepov za zmanjšanje deleža romskih otrok v šolah s prilagojenim in posebnim programom ter ukrepov za spopadanje z visokimi stopnjami osipništva med mladimi Romi.

Na te so opozorili tudi mednarodni nadzorni mehanizmi za človekove pravice. Predlagal je ukrepe za poučevanje romskega jezika in kulture na vseh ravneh izobraževanja. Priporočila v času priprave posebnega poročila niso bila upoštevana.

Priporočila na predlog Zakona o varstvu osebnih podatkov¹⁸¹

Zagovornik je leta 2019 in 2021 Ministrstvu za pravosodje (MP) v zvezi s pripravo zakona, ki ureja varstvo osebnih podatkov (ZVOP-2) podal priporočila za njegovo dopolnitev, da bo omogočeno zbiranje podatkov o narodni oziroma etnični pripadnosti, kar je pomembno tudi za oblikovanje politik spodbujanja enakih možnosti v izobraževanju. Učinkovita politika raznolikosti in enakosti temelji na kakovostnih in zanesljivih podatkih, zato je nujno, da zakonodaja omogoča njihovo zbiranje in obdelavo. MP je priporočilo Zagovornika upoštevalo in dopolnilo peti odstavek 6. člena predloga zakona tako, da je omogočeno zbiranje teh podatkov ob zagotovljeni zakonski podlagi in privolitvi posameznika. Ustrezni podlagi v zakonodaji na področju vzgoje in izobraževanja, ki bi temu sledile, zaenkrat še ni. Kljub temu vrtci in šole že zdaj zbirajo podatke o Romih, kjer gre za t. i. delovne ocene«.

Priporočilo glede dostopnosti in brezplačnosti testiranja na Covid-19¹⁸²

Zagovornik je leta 2021 Vladi RS priporočil ohranitev splošne dostopnosti in brezplačnosti testiranja za vse prebivalce, s čimer bi se zagotovile enake možnosti za izpolnjevanje PCT pogoja, ne glede na njihov finančni položaj. Ocenil je, da bi se s tem povečala doslednost pri izvajanju testiranj, kar bi omogočilo učinkovitejše spremljanje in preprečevanje širjenja okužb. Cepljeni posamezniki, ki prav tako lahko prenašajo virus, bi se zaradi brezplačnosti pogosteje testirali. Vlada RS je priporočilo upoštevala.

¹⁸⁰ Priporočilo glede osnutka Nacionalnega programa ukrepov za Rome za obdobje 2021–2030.

Priporočilo dostopno na: <https://zagovornik.si/izdelki/priporocilo-glede-osnutka-nacionalnega-programa-ukrepov-za-rome-za-obdobje-2021-2030/>.

¹⁸¹ Priporočilo Zagovornika načela enakosti na predlog Zakona o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-2) in Priporočilo glede Predloga zakona o varstvu osebnih podatkov.

Dostopno na: <https://zagovornik.si/izdelki/priporocilo-zagovornika-nacela-enakosti-na-predlog-zakona-o-varstvu-osebnih-podatkov-zvop-2/> in <https://zagovornik.si/izdelki/priporocilo-glede-predloga-zakona-o-varstvu-osebnih-podatkov/>.

¹⁸² Priporočilo Zagovornika načela enakosti glede dostopnosti in brezplačnosti testiranja na covid-19.

Dostopno na: <https://zagovornik.si/izdelki/priporocilo-glede-dostopnosti-in-brezplacnosti-testiranja-na-covid-19/>.

Priporočila na predloge Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o socialnovarstvenih prejemkih, Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih in Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o urejanju trga dela¹⁸³

Zagovornik je leta 2021 in v začetku leta 2022 preučil predloge zakonov, ki urejajo socialno varstvene prejemke, starševsko varstvo in družinske prejemke ter urejanje trga dela, ki so se posredno nanašali na Rome oziroma se je z njimi posredno želelo spodbuditi večjo vključenost romskih otrok v izobraževanje ter v zaposlovanje. MDDSZ je v svojih priporočilih opozoril na potrebo po analizi učinkov predlaganih zakonskih rešitev na romsko skupnost, posebej glede vpliva na izobraževanje. Izpostavil je tveganje dodatne stigmatizacije Romov, če bi bili socialni prejemki vezani na obiskovanje šole. Opozoril je tudi na sporne ukrepe, ki bi otroški dodatek izplačevali v naravi, če romski otroci ne bi obiskovali šole. Takšen ukrep bi lahko dodatno poslabšal materialni položaj romskih družin in s tem še bolj otežil dostop do izobraževanja. Znižanje otroškega dodatka za tretjino pa bi lahko povzročilo dodatno poslabšanje materialnega položaja družin, ki že živijo v revščini.

Zagovornik je MDDSZ priporočil, naj skupaj z MVI in drugimi ustanovami analizira razloge za neopravičene izostanke romskih učencev, njihov zgodnji osip in nadaljevanje v srednje šole. Analiza naj obravnava vlogo staršev, šole, podpornih ustanov, odnos skupnosti ter neustrezne bivalne pogoje. Priporočil je tudi pregled uspešnih projektov za spodbujanje izobrazbe romskih otrok, da bi njihove učinke omogočili vsem romskim učencem. Na podlagi analiz in mednarodnih praks naj se pripravi načrt spodbujevalnih ukrepov, ob upoštevanju posebnega položaja Romov kot ustavno zaščitene skupine. Priporočila niso bila upoštevana, vendar tudi predloga zakona, ki urejata socialno varstvene prejemke in starševsko varstvo ter družinske prejemke nista bila sprejeta.

Priporočilo v zvezi z zakonsko podlaga za sprejem posebnih ukrepov¹⁸⁴

Zagovornik je konec leta 2022 ministrstvu, vladnim službam in lokalnim skupnostim priporočil, naj bodo pri pripravi posebnih ukrepov za odpravo slabšega položaja ranljivih skupin pozorni na zakonsko določena pravila za sprejemanje takih ukrepov. Posebne ukrepe je kot dopustno izjemo od prepovedi diskriminacije po ZVarD možno uvesti, če so izvedeni skladno z zakonskimi zahtevami. Zato jim je priporočil, da kot zavezanci za varstvo pred diskriminacijo in zagotavljanje enakih možnosti pri pripravi posebnih ukrepov, ki določenim skupinam v družbi zagotavljajo posebne ugodnosti ali oblike pomoči, dosledno upoštevajo 17. in 18. člen ZVarD. Ker je to priporočilo sistemsko in splošno, ter je njegov cilj predvsem delovati preventivno in ozaveščati, statusa upoštevanja ni možno določiti.

¹⁸³ Priporočilo glede Predloga zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o socialnovarstvenih prejemkih, Priporočilo glede Predloga zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih in Priporočilo glede Predloga zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o urejanju trga dela. Dostopno na: <https://zagovornik.si/izdelki/priporocilo-glede-predloga-zakona-o-spremembah-in-dopolnitvah-zakona-o-socialnovarstvenih-prejemkih/>, <https://zagovornik.si/izdelki/priporocilo-glede-predloga-zakona-o-spremembah-in-dopolnitvah-zakona-o-starševskem-varstvu-in-družinskih-prejemkih/> in <https://zagovornik.si/izdelki/priporocilo-glede-predloga-zakona-o-spremembah-in-dopolnitvah-zakona-o-urejanju-trga-dela/>.

¹⁸⁴ Priporočilo Zagovornika načela enakosti glede sprejemanja posebnih ukrepov.

Dostopno na: <https://zagovornik.si/izdelki/priporocilo-zagovornika-nacela-enakosti-glede-sprejemanja-posebnih-ukrepov/>.

Priporočilo v zvezi z upoštevanjem protidiskriminacijske zakonodaje pri pripravi Nacionalnega programa vzgoje in izobraževanja za obdobje 2023–2033¹⁸⁵

Zagovornik je aprila 2024 Delovni skupini za pripravo Nacionalnega programa vzgoje in izobraževanja za obdobje 2023–2033 priporočil, da pri pripravi predloga Nacionalnega programa vzgoje in izobraževanja za obdobje 2023–2033 upošteva vse ključne določbe ZVarD in naj te tematike smiselno vključi v vsebine poučevanja v vzgojno-izobraževalni vertikali in usposabljanja za strokovne in vodstvene delavce v vzgoji in izobraževanju. Upošteva naj tudi vse dosedanje ugotovitve in priporočila Zagovornika ter priporočila mednarodnih nadzornih mehanizmov za varstvo človekovih pravic na področju vzgoje in izobraževanja. V zvezi z Romi je izpostavil priporočila, ki jih je leta 2021 podal že ob pripravi Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2021–2030.

Priporočili Zagovornika načela enakosti glede predloga Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih

Zagovornik je marca 2025 MVI priporočil, naj obrazložitev ukrepa, ki uvaja obvezno vključevanje otrok iz romskih naselij v krajši program vrtca, dopolni s pojasnili in podatki, ki ukrep utemeljujejo. Ukrepi, ki posebej veljajo za romske otroke, morajo biti skladni z načelom enake obravnave. Ker predlog pomeni razlikovanje na podlagi etnične pripadnosti, mora biti zanj izkazano, da gre za zakonit cilj, in da je ukrep nujen, ustrezen ter sorazmeren.

Zagovornik je priporočil, da se gradivo dopolni s podatki o trenutni vključenosti romskih otrok v vrtec, razlogih za njihovo nizko udeležbo, posledicah ne vključitve, morebitnih milejših ukrepih ter učinkih dosedanjih spodbud. Brez teh utemeljitev obstaja tveganje, da bo ukrep diskriminatoren.

Zagovornik je tudi priporočil, da se v člen, ki določa zbiranje podatkov o otrocih na področju predšolske vzgoje, vključi tudi namen spremljanja in spodbujanja enake obravnave in enakih možnosti. Zbiranje podatkov o vključevanju otrok iz ranljivih skupin v predšolsko vzgojo je ključno za oblikovanje učinkovitih politik enakosti. Brez teh podatkov ni mogoče zaznati neenakosti, načrtovati ukrepov ali preverjati njihove uspešnosti. Na pomanjkanje t. i. podatkov o enakosti (ang. *equality data*) opozarjajo številne mednarodne institucije in tudi sam Zagovornik. Z zakonsko določitvijo tega namena bi omogočili zakonito, ciljno in varno uporabo podatkov za preprečevanje diskriminacije in zagotavljanje enakih možnosti.

Ponovitev priporočila glede predloga Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih

Zagovornik je junija 2025 DZ priporočil dopolnitev zakonskega predloga novele Zakona o vrtcih z vidika nediskriminatornosti, sorazmernosti in najboljših koristi otrok. Predlagal je, da se predlog zakona dopolni z dodatnimi obrazložitvami, ki bodo temeljile na teh načelih.

¹⁸⁵ Priporočila Zagovornika načela enakosti glede upoštevanja protidiskriminacijske zakonodaje pri pripravi Nacionalnega programa vzgoje in izobraževanja za obdobje 2023–2033.

Dostopno na: <https://zagovornik.si/izdelki/priporocila-zagovornika-nacela-enakosti-glede-upostevanja-protidiskriminacijske-zakonodaje-pri-pripravi-nacionalnega-programa-vzgoje-in-izobrazevanja-za-obdobje-2023-2033/>.

Zagovornik podpira prizadevanja za zgodnejšo vključitev otrok v predšolsko vzgojo, vendar je opozoril, da so predlagani ukrepi za ciljno skupino lahko tudi obremenjujoči in da obrazložitev predloga ne vsebuje dovolj podatkov, analiz in ocen, ki bi utemeljile njihovo nujnost. Zato je priporočil premislek o možnosti alternativnih, manj invazivnih ukrepov – npr. okrepitev že obstoječih spodbud, izboljšanje dostopnosti vrtcev in krepitev terenskega dela z družinami.

Poudaril je tudi pomen upoštevanja otrokovih pravic, kulturnega in socialnega konteksta ter spoštovanja načela sorazmernosti. Ukrepi, ki temeljijo na nadzoru in prisili, so lahko manj učinkoviti in lahko povečajo nezaupanje ter stigmatizacijo. V ospredju bi morale biti sodelovanje z družinami, podpora in opolnomočenje – kot način doseganja dolgoročnih učinkov in najboljših koristi otrok.

7 PRIPOROČILA VARUHA ČLOVEKOVIH PRAVIC V ZVEZI Z ROMI NA PODROČJU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

Na velike razlike, ki se kažejo na področju vzgoje in izobraževanja romskih otrok, v svojih rednih letnih poročilih vsako leto opozarja tudi Varuh človekovih pravic Republike Slovenije (Varuh).¹⁸⁶ Ti otroci se soočajo s težavami, kot so pomanjkanje osnovnih materialnih pogojev (npr. miza, stol, računalnik), elektrike in podpore staršev. Nekateri starši ne znajo brati ali ne razumejo jezika, kar otežuje njihov prispevek k šolskemu uspehu otrok.

Od leta 2019 je Varuh podal več priporočil MVI. Ena izmed uresničenih pobud je bilo vprašanje organiziranosti brezplačnega prevoza za romske otroke v občini Šentjernej.

Varuh je priporočil tudi sistemizacijo delovnega mesta romskega pomočnika v vrtcih in šolah. To je bilo deloma uresničeno, vendar je to delovno mesto v klasifikaciji delovnih mest zapisano kot »spremljevalec gibalno oviranih oseb,« kar po Varuhovem mnenju ne ustreza namenu in lahko dodatno stigmatizira Rome.

Varuh redno opozarja tudi na potrebo po zbiranju podatkov o romski skupnosti za učinkovitejše spremljanje napredka na področju bivalnih razmer in izobraževalnih rezultatov. Ocenil je, da je študija »Uspešnost romskih učencev v osnovnih šolah v Sloveniji v obdobju 2016/17–2021/22«, ¹⁸⁷ ki jo je izvedel Inštitut za narodnostna vprašanja (INV), pripomogla k boljšemu razumevanju težav, s katerimi se soočajo romski učenci.

Varuh poudarja tesno povezanost med bivalnimi razmerami otrok in njihovo izobraževalno uspešnostjo. Opozarja, da pomanjkanje dostopa do sanitarij resno ogroža zdravje romskih otrok in njihovih sošolcev.

V svojem poročilu za leto 2023 je ob prenovi nacionalnega programa vzgoje in izobraževanja izpostavil nujnost zagotavljanja enakih možnosti in ustrezne priprave šolskega prostora za boljšo vključenost romskih otrok.

¹⁸⁶ Poročila Varuha dostopna na: <https://www.varuh-rs.si/porocila-projekti/publikacije-gradiva/letna-porocila-priporocila-dz-odzivna-porocila-vlade/>.

¹⁸⁷ Bešter, R. in Pirc, J. (2022). Uspešnost romskih učencev v osnovnih šolah v Sloveniji v obdobju 2016/17–2021/22.

Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/SRI/Uspesnost-romskih-ucencev-v-OS-v-Sloveniji-2021_22INV.pdf.

Izzivi pri vzgoji in izobraževanju romskih otrok in mladostnikov – priloga posebnega poročila

Izdajatelj

Zagovornik načela enakosti

Zanj

Miha Lobnik, zagovornik načela enakosti

Besedilo

Zagovornik načela enakosti

Pri pripravi besedila so sodelovali

Miha Lobnik, Maja Mamlič, Nevenka Prešlenkova, Boštjan Vernik-Šetinc, dr. Matevž Kokol, mag. Jelena Aleksić, Denis Vičič, Jaka Vatovec, mag. Karmen Merlov, Majda Hostnik

Ljubljana, oktober 2025

Uporaba vsebine poročila je dovoljena z navedbo vira.
Uporabljen slovnični spol v poročilu se nanaša na kateri koli spol.
Publikacija je brezplačna in dostopna vsem.
Besedilo ni lektorirano.

Vsa poročila Zagovornika načela enakosti so objavljena na spletni strani www.zagovornik.si

Spletna izdaja

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.
COBISS.SI-ID 255149315
ISBN 978-961-96817-6-3 (PDF)